Bendt Fabricius

Oversættelser af inkvisitionsprotokoller fra modreformationens Italien.

Strategi og målgruppe.

Italiensk speciale udarbejdet ved Københavns Universitet maj 2011.

Vejleder: Hanne Jansen

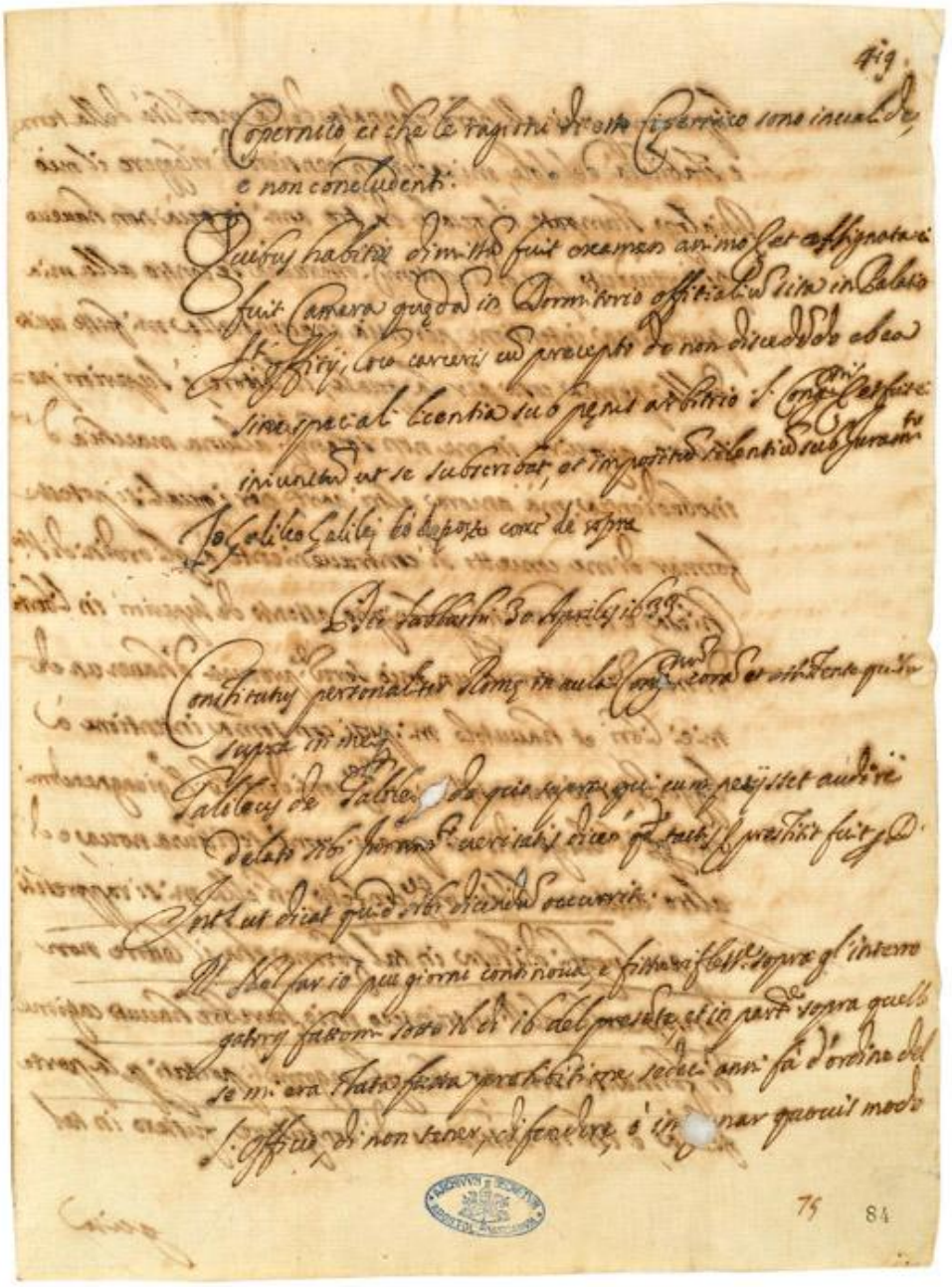

Side af manuskript fra retssagen mod Galileo Galilei, se xvii,21.

1. Indledning 4

2. Oversættelse i krydsfeltet mellem formalitet og funktionsrettethed. 9

2.1. Oversættelse som fortolkning. 10

3. Skoposteorien som overordnet valg for oversættelse. 11

3.1. De hermeneutiske aspekter i skoposteorien. 11

3.2. Skoposteorien som arbejdsredskab for oversætteren. 13

3.3. Skoposteorien som valg ved nærværende oversættelse af forhørsprotokoller. 15

4. Generel indføring i den kulturelle kontekst omkring kildeteksterne. 16

4.1. Forhørene af Bruno, Galilei og Cremonino som fortællinger om modreformationens verdensbillede. 18

5. Skoposteorien som global strategi. 21

5.1. Ekstratekstuelle og intratekstuelle faktorer. 21

5.2. Forskelle mellem SC og TC. 23

5.3. Spørgsmål om strategi for tekstlig overførsel. 24

6. Præsentation af problemer omkring oversættelse af forhørsprotokoller. 25

6.1. Ekstratekstuelle elementer: Deiksis og underforståede referencer. Kulturspecifikke oversættelsesproblemer. 25

6.2. Intratekstuelle elementer: De lingvistiske aspekter. Det emotionelle element som sprogbetingende faktor. 28

6.2.1.	Fagsprog overfor almindelig sprogbrug. Den diafasiske og diamesiske variation.	29
7.	**Lokale strategier.**	30
7.1.	Ekstratekstuelle elementer.	30
7.1.1.	Deiksis.	31
7.1.2.	Underforståede referencer.	32
7.1.2.1.	Forkortelser.	32
7.1.2.2.	Titler.	33
7.1.2.3.	Specifikke kulturfænomener.	39
7.1.2.3.1.	Dogmatik og trosudøvelse.	39
7.1.2.3.2.	Videnskab og filosofi.	41
7.2.	**Intratekstuelle elementer. De lingvistiske aspekter.**	44
7.2.1.	Fagssprog vs. almindelig sprogbrug. Latin vs. italiensk.	44
7.2.2.	Indirekte tale vs. direkte tale.	45
7.2.3.	Den diafasiske og diamesiske variation.	47
7.2.4.	Stilleje	47
7.2.5.	Tegnsætning	49
8.	**Sammenfattende betragtninger omkring de anvendte strategier for oversættelse af forhørsprotokoller.**	51
9.	**Sintesi in italiano.**	54
10.	**Oversættelser.**	i
10.1.	Retssagen mod Giordano Bruno.	i
10.2.	Retssagen mod Galileo Galilei.	xi
10.3.	Retssagen mod Cesare Cremonino.	xxix
Bilag:	Enrico Carusi: Kildetekst til forhørene af Giordano Bruno.	

1. Indledning

Nærværende specialeopgave er udarbejdet som afslutning på mit italienskstudie på Københavns Universitet, hvor jeg siden august 2008 har beskæftiget mig intensivt med de problematikker, der følger med oversættelse fra et sprog til et andet. I tråd hermed har jeg valgt at sigte mod at blive kandidat med profil i oversættelse samt lade mit speciale være en oversættelsesopgave som den, der er beskrevet i det følgende.

Mit speciale tager udgangspunkt i oversættelser af referater fra tre forhørsprotokoller i forbindelse med inkvisitionen, som den udfoldede sig i modreformationens Italien i 1500 – 1600tallet, idet jeg gennem mine oversættelser ønsker at gøre disse fortidige begivenheder levende for den moderne læser. Den katolske kirke i Italien var som et resultat af de religiøse omvæltninger i hele Europa, som først og fremmest havde udgangspunkt i reformatoren Martin Luthers teser, på vagt overfor alle tanker og ideer, som afveg fra den katolske troslære. Den katolske kirke søgte gennem dogmatisk magtudøvelse og ved teologiens hjælp at skære igennem den komplekse forvirring af filosofi, teologi og videnskab, som var kendetegnende for den periode, der var foreløber for oplysningstiden, og hvor mange af ideerne fra denne allerede var begyndt at røre på sig. Jeg har valgt at belyse to af de kendteste retssager fra denne tid, nemlig retssagerne mod filosoffen og teologen Giordano Bruno, som endte med at blive kendt skyldig i kætteri og henrettet i år 1600 på Campo de´ Fiori i Rom, samt retssagen mod videnskabsmanden Galileo Galilei, som påtrods af en alvorlig sigtelse mod ham endte med at beholde livet, men blev dog idømtlivsvarig husarrest. Den tredje retssag, som jeg har valgt at oversætte fra, er den mod filosoffen Cesare Cremonino, som var meget optaget af Aristoteles´ tanker, og som nød stor anseelse i sin samtid, hvor han i øvrigt var kollega med Galilei i Padua. I modsætning til de to andre retssager, hvor det er sagens hovedperson, der bliver forhørt, er det her et vidne, som forhøres, nemlig en af hans tidligere elever. Sagen mod ham endte med at blive henlagt, efter at han på inkvisitionens ordre havde måttet foretage visse ændringer i sine udgivelser.

Mine kilder er alle primære kilder, som befinder sig i Vatikanets biblioteker. For Brunos vedkommende drejer det sig om den del af retssagen, som stammer fra forhørene i Venedig, og som jeg havde adgang til gennem to trykte udgaver.[1] Den ene af disse indeholdt også domfældelsen mod ham, som i modsætning til forhørene stammer fra retssagen i Rom. Af særlig interesse har det i den forbindelse været, at jeg i Sant´Uffizio´s arkiver yderligere fik adgang til originalmanuskriptet af domfældelsen mod ham.[2] Og ikke mindst interessant at konstatere, hvordan der var afvigelser herfra i forhold til den trykte udgave, i et enkelt tilfælde endda med direkte konsekvenser for min oversættelse. Hvad Galileis retssag angår, havde jeg for hele tekstens vedkommende mulighed for at sammenligne en trykt kilde[3] med en scannet udgave af originalmanuskriptet, som jeg fik adgang til gennem *Segreto Archivio Vaticano.*[4] Specielt interessant var her at iagttage den udbredte anvendelse af forkortelser i forhørsreferaterne.

Med hensyn til valg af strategi i forbindelse med disse oversættelser vil jeg tage mit udgangspunkt i den såkaldte *skoposteori* fremsat af Katharina Reiss og Hans J.Vermeer 1982, en teori, der som navnet angiver tager sit udgangspunkt i den *målgruppe*, som oversættelsen sigter mod. Jeg vil som en konsekvens af dette valg tage mit terminologiske udgangspunkt i netop Reiss/Vermeer og de forkortelser, der bruges her, som er de gængse engelske termer, og som for såvel kildetekst som oversættelse refererer til de kulturer, sprog og målgrupper, som teksterne tilhører. Kildeteksten refereres her med *ST* (source text), dens sprog med *SL* (source language), dens læser med *SR* (source reader) og dens kultur med *SC* (source culture), mens oversættelsen refereres med *TT* (target text), dens sprog med *TL* (target language), dens læser med *TR* (target reader) og dens kultur med *TC* (target culture). Jeg vil forsøge at perspektivere min anvendelse af skoposteorien ved i større eller mindre udstrækning at sammenholde den med begrebsapparater fra andre oversættelsesteoretikere,

1. Carusi, 1925 og Firpo, 1998.

2. ASU, 1600.

3. Pagano, 2009.

4. SAV, 1633.

primært fra 2. halvdel af forrige århundrede, og jeg vil ved udarbejdelsen af oversættelsen betjene mig af og skelne mellem de overordnede begreber *ekstratekstuelle* og *intratekstuelle* elementer. Det ekstratekstuelle refererer her til udefrakommende situationelle og kulturelle indvirkninger på teksterne, mens det intratekstuelle refererer til de forhold, der relaterer til teksten selv.[5]

Som nødvendig forudsætning for oversættelsesarbejdet ud fra skoposteorien er det nødvendigt at klargøre sig, hvilke hovedelementer dette arbejde består af samt, hvad det grundlæggende er for en proces, man som oversætter skal være en del af. Processen synes at gruppere sig i tre dele, nemlig afsenderdelen, dvs. *kildetekst- og kultur*, overførselsdelen, dvs. *oversætteren*, og modtagerdelen, som er *målgruppen* med dens kultur. Denne proces kan betegnes som en *kommunikativ proces*, idet kildetekstens budskab ud fra det valgte skopos af oversætteren kommunikeres til målgruppen.[6] Der knytter sig automatisk spørgsmål til hver enkelt af disse dele, som oversætteren må besvare for at kunne løse denne kommunikationsopgave. Først må spørgsmålene omkring kildeteksten afklares. Hvilken kulturel sammenhæng er den forfattet i? Hvem er forfatteren? Hvem er tekstens primære målgruppe? Under hvilke omstændigheder er teksten blevet til? Hvad er dens emne? Hvornår er den skrevet? I hvilket stilleje er den forfattet?

Lige så vigtigt er det at udvælge sig den strategi, der skal ligge bag kommunikationen af kildeteksten til målgruppelæseren. Hvilken situationsmæssig og kulturel sammenhæng modtager han eller hun teksten i. Hvilken kultur bliver teksten en del af? Hvem er den tænkte målgruppelæser? Hvilke justeringer skal kildeteksten som følge heraf udsættes for i oversættelsen og hvorfor? Dette er bare nogle af de spørgsmål, som oversætteren må besvare, for at oversættelsen kan gøre fyldest ud fra det valgte skopos i forhold til såvel kildetekst som målgruppe.

---

5. Jf. Schjoldager, 2008:172.

6. Jf. Nord, 1992:42.

Med disse overvejelser in mente vil det med henblik på den konkrete oversættelsesopgave være oplagt at starte med at sætte sig ind i den kulturelle kontekst omkring inkvisitionstiden samt de procedurer, der var forbundet med forhørsprocesserne. Som moderne oversætter af forhørsprotokoller gælder det således både om at forstå den oprindelige intention med originalteksten samt om at have kendskab til de forhold, hvorunder inkvisitionens referenter arbejdede. Således har jeg ladet det være afgørende for mit strategiske udgangspunkt som oversætter, at det primære formål med disse tekster, som er referater fra retssager, har været at dokumentere og tydeliggøre forhørsprocessens centrale anklagepunkter, samt at referaterne, som vel blev udarbejdet under et vist tidspres, i sagens natur ikke er blevet udarbejdet med en førsteprioritet omkring en formfuldendt sproglig formulering.[7] Den oversætter, der i højere grad end ST-forfatteren vælger at fokusere på den tekstlige kohæsion, kan så i forhold til ST vælge at tilføje eller justere de grammatiske og syntaktiske elementer, som fremhæver denne sammenhæng. Et eksempel herpå er den omskrivning fra indirekte til direkte tale, som omtales udførligt i afsnit 7.2.2. Centralt i teksten står dialogen mellem anklageren - Den Hellige Stol - og den person, der er anklaget for kætteri af den ene eller anden slags. I arbejdet med at oversætte dokumenter af nævnte art indgår naturligt overvejelser omkring teksternes sproglige og stilistiske særkender. Her frembyder inkvisitionsprotokollerne særlige problemstillinger såsom *fagsprog overfor almindelig sprogbrug* samt *flersprogetheden* som et resultat af, at man anvendte latin omkring de faste procedurer som del af forhørsprotokollerne.[8]

Anvendelsen af skoposteorien for mine oversættelser har som en naturlig konsekvens medført indledende overvejelser omkring den tænkte målgruppe for oversættelsen. Som allerede nævnt skal forskellige faktorer her tages i betragtning såsom tekstens primære målgruppe, oversættelsens målgruppe i en ny tid og på et nyt sted samt selve den aktuelle

7. Pavestolens notar i Bruno-sagen, Adriani Flaminio, anvendte en procedure, hvor han først tog stikord, derefter i samråd med de øvrige medlemmer af forhørsgruppen udarbejdelse af mere detaljeret og fyldetsgørende redegørelse (Carusi, 1925:124).

8. Jf. afsnit 7.2.1.

sammenhæng, hvori oversættelsen tænkes anvendt. Er den tænkt som led i faglitteratur, f.eks. omkring jurastudiet? eller som indlæg i en belysning af inkvisitionstidens tankegang? eller måske som element i en spændingsroman af Dan Brown-tilsnit? – mulighederne er flere, og i alle tilfælde bør den aktuelle oversættelsesstrategi være betinget af netop det specielle formål og den dertil hørende målgruppe, som oversættelsen skal operere ud fra.

Jeg har som min primære målgruppe valgt en gennemsnitlig dansk læser – hvis en sådan findes - som godt kunne tænke sig at vide noget om den historiske virkelighed, der udspandt sig i kølvandet på den katolske modreformation og dens forhørspraksis. Jeg bestræber mig på at imødekomme den moderne læser ved at anvende et sprog, der med skyldig respekt for den historiske ramme og den særlige sproglige virkelighed, som forhørsprotokollerne repræsenterer, så vidt muligt tilstræber at fremtræde stilitisk umarkeret samtidig med, at den iboende dramatik fra forhørene bliver så nærværende som muligt. Derfor prioriterer jeg en strategi, hvor min TT kommer til at fremstå ligeså umiddelbar forståelig som et forhør i en moderne retssal. Derfor har jeg bevidst forsøgt at erstatte kulturelt og tidsmæssigt bundne begreber med nogle, der vinder genklang hos TR-gruppen. Der er med andre ord tale om en udstrakt anvendelse af *domesticering*, samt hvad deraf følger af generalisering af specifikt tidstypiske begreber.[9] Mit mål er dog til stadighed at opretholde en balance, så man ikke er i tvivl om den specifikt historiske ramme omkring teksten.

Med udgangspunkt i vores målgruppelæser samt den strategi, som jeg ovenfor har skitseret for oversættelsen, vil jeg hævde, at anvendelsen af ovennævnte domesticerende strategi har været noget nær en nødvendighed for min oversættelse. Ikke bare udspiller kildeteksten med sine 400 år på bagen sig i en verden og i et univers, der er radikalt forskellig fra, hvad en

9. Jf. L. Venuti: *The Translator´s Invisibility* (1995), hvor han opererer med begreberne *foreignization* og *domestication* som led i oversættelsesstrategier, der hhv. sigter på at bevare kildetekstens kulturelle og terminologiske sprogbrug (foreignization) i modsætning til den strategi, hvor begreber i kildeteksten, der forekommer fremmede for målgruppen, ved oversættelse erstattes af mere velkendte af slagsen (domestication) (Munday, 2008:144).

borger i Danmark af i dag oplever, men den har også sin oprindelse i et Europa, der på det kulturelle, åndelige og religiøse plan synes milevidt fra det, vi oplever i dag. Jeg har set det som en spændende udfordring både at kunne medvirke til at levendegøre og aktualisere en fortid, som ellers synes utilgængelig på andet end det ofte tørt faktuelle plan, og være med til at kommunikere begivenheder som inkvisitionens forhør og den kultur, der danner baggrund herfor, til den moderne læser.

2. Oversættelse i krydsfeltet mellem formalitet og funktionsrettethed.

Inden jeg går over til at uddybe de specifikke problematikker omkring oversættelse af forhørsprotokoller, vil jeg forsøge at perspektivere min anvendte teori for oversættelserne, nemlig skoposteorien, ved kort at skitsere to grundlæggende aspekter, som synes at gælde for enhver oversættelse. Som oversætter af en given tekst kan og bør man altid foretage nogle valg i forhold til den strategi, man vil føre ud i livet. Det vil ligeledes være nødvendigt at klargøre sig selve den *rolle*, som oversætteren så at sige automatisk får i oversættelsesprocessen. Et nærmere kig på denne proces kan afsløre, at dens natur er ganske kompleks. Som tidligere omtalt drejer det sig om at gengive en given tekst, som er forfattet på et givet sprog i en given kulturel sammenhæng til et givet publikum på et givet tidspunkt med et givet formål, på et andet sprog i en anden kulturel sammenhæng til et andet publikum på et andet tidspunkt og muligvis med et andet formål. Vi har også set, at denne proces indebærer flere forskellige aspekter, som oversætteren må tage højde for. Grundlæggende kan man dog med en vis rimelighed tale om to overordnede aspekter, som oversætteren skal tage stilling til. Det ene er det rent *formelle* aspekt med sit fokus på grammatisk, syntaktisk og semantisk ækvivalens, det andet det *funktionelle* aspekt, som hidrører oversættelsens kommunikative og kulturelle aspekt med rod i det humanistiske *forståelsesprincip*, hvor oversættelsens fokus flyttes hen imod en *tolkning* af kildeteksten. Disse to aspekter vil jeg prøve at uddybe i det følgende.

Spørgsmålet er så, om det er den størst mulige ækvivalens på det formelle plan, eller om det er oversættelsens *funktion*, der skal vægtes hos oversætteren. Den principielle diskussion

omkring dette spørgsmål har gennem tiderne været formuleret på forskellig vis af oversættelsesteoretikere. Man kan således med nogen ret hævde, at der ikke er kommet så meget nyt under solen, siden den tyske filosof, teolog og hermeneutiker Friedrich Schleiermacher allerede i starten af det 19. århundrede kom med sin tese om, at der grundlæggende findes to typer oversættelser. Enten lader oversætteren nemlig så vidt muligt kildeteksten i fred og bevæger læseren hen imod den; eller også lader han læseren så vidt muligt i fred og bevæger kildeteksten henimod denne.[10] Selvom Schleiermacher her selvfølgelig ikke tager sit eksplicitte udgangspunkt i diskussionen om det formelle overfor det funktionelle alene af den grund, at en sådan diskussion ikke eksisterede på hans tid, har der dog været en tendens til, at det at fokusere på kildeteksten implicerer en drejning i retning af det formelle, mens omvendt det at fokusere på målteksten i højere grad retter blikket mod oversættelsens funktionelle og kommunikative aspekter. At diskussionen siden er blevet mere nuanceret på det teoretiske plan, er ikke mindst Nidas fortjeneste, hvor han i 1960-erne med indførelse af begreber som formel og dynamisk ækvivalens forsøger at løfte oversætterens arbejde op på et videnskabeligt niveau.[11] Selv om det hos Nida er det formelle element, der er i fokus, hvor det er den syntaktisk/grammatiske ækvivalens, der er omdrejningspunktet for oversættelsen, ser man her stadig den samme tendens til at bruge to forskellige måder at fokusere på, hvor den formelle ækvivalens lægger vægten på en så vidt mulig bogstavelig gengivelse af ST, mens den dynamiske ækvivalens lægger vægt på, at oversættelsen *fungerer* hos den tænkte målgruppe.

2.1. Oversættelse som fortolkning.

En anden indfaldsvinkel til oversættelse er den, hvor det hos oversætteren ikke er selve overførselen af en tekst ud fra dens formelle fremtræden, der er det centrale, men *forståelsen* af dens semantiske indhold. Det drejer sig alstså ikke bare om at forstå det *sproglige* indhold i kildeteksten, men også selve *konteksten* omkring den. Hvilken kultur er den opstået i? hvem

10. Cit. efter Störig (1963:47), egen oversættelse.

11. Jf. Munday, 2008:9.

er dens adressat? hvornår er den skrevet? hvad er dens egentlige funktion? er den en simpel opremsning af data, eller en politisk brandtale, eller et skønlitterært værk? Selve det, at man som oversætter stiller sig disse spørgsmål, er med til at sikre *forståelsen* for kildeteksten, inden det overhovedet kommer til selve oversættelsen. Hvad der derefter forestår, er den egentlige *fortolkning* af teksten, hvor oversætteren er den, der skal fortolke teksten med en bestemt læser som modtager af denne tolkning. Det ses tydeligt, at der her er tale om en decideret *humanistisk* tilgang til det at oversætte, idet denne strategi bygger på de for humaniora så typiske begreber *forståelse* og *fortolkning*. Ligeledes ses det, at denne humanistiske tilgang til oversættelse i vid udstrækning tager udgangspunkt i oversættelsens *funktionsrettethed*, og dermed i spørgsmålet om oversættelse som kommunikation mellem kulturer.

Spørgsmålet er så, om det her drejer sig om et *valg* mellem to forskellige tilgange til oversættelse, den formelle overfor den funktionsrettede, eller om begge tilgange i virkeligheden kan anvendes samtidig og måske ligefrem befrugte hinanden. Det er her min klare opfattelse, at svaret på ovennævnte spørgsmål er et *både-og*, og ikke et enten-eller. For grundlæggende set er det svært at se, hvordan man ville kunne undvære nogen af delene. Og lige så vigtigt, som det for oversætteren forekommer at foretage en omhyggelig analyse af ST på det grammatiske og syntaktiske plan, lige så vigtigt forekommer det, at oversætteren anlægger en strategi for overførslen af det semantiske indhold i ST, som i henhold til hvad vi før har været inde på, både tager udgangspunkt i kulturelle forhold omkring kildetekst og målgruppelæser. Denne strategi skal sikre, at målgruppelæseren bedst muligt opfatter den tolkning af kildeteksten, som oversætteren ønsker at kommunikere til ham.

3. Skoposteorien som overordnet valg for oversættelse.

3.1. De hermeneutiske aspekter i skoposteorien.

Med skoposteorien blev der for alvor sat fokus på, at det ikke bare drejer sig om at lave en oversættelse med størst mulig ækvivalens på det sproglige plan, men at en oversættelse

faktisk kan udarbejdes forskelligt alt efter, hvilken *målgruppe* man har for oversættelsen. Inden jeg går over til at vise, hvordan jeg med udgangspunkt i denne teori har udarbejdet mine oversættelser, vil jeg dels gå i dybden med, hvorledes denne teori er opbygget, ligesom jeg vil søge at påvise, hvordan netop skoposteorien frembyder træk, som minder om dem, vi lige har påpeget ved den hermeneutiske tilgang til oversættelse.

Med opståen af skoposteorien blev der for første gang fremsat en teori, der eksplicit fokuserede på *formålet med oversættelsen*, herunder *målgruppelæseren*. Dette ligger implicit allerede i teoriens navn, som jo kommer af det græske ord *skopos*, som betyder *formål*. Ved at fokusere på selve målgruppen som en indbygget del af oversættelsesarbejdet har jeg gjort mig nogle tanker omkring, hvad der er den egentlige hensigt med mine oversættelser, samt hvilke mere overordnede konsekvenser mine intentioner med oversættelserne medfører for udarbejdelsen heraf. Jeg er her kommet til den konklusion, at skoposteorien netop med sit fokus på det kulturelle aspekt udviser fællesskab med de hermeneutiske begreber omkring kultur og tolkning.[12] Selve tanken om, at man som oversætter gennem sit arbejde formidler en proces, hvor man ikke bare tager en tekst, men i videre forstand et stykke fremmed kultur og bringer ind i ens egen kultur, er en tanke, der for alvor åbner for de konsekvenser, som oversætterens arbejde kan have. De tanker og den viden, som en given oversættelse kan formidle i målkulturen, er i sin konsekvens med til at befrugte og ændre denne kultur således, at den i princippet ikke er den samme som før.

Mine oversættelser af forhørsprotokollerne omkring Bruno, Galilei og Cremonino kan således medvirke til, at en dansk læser får en viden om nogle forhold, som ellers ville forblive ukendte for denne. Min aktuelle strategi med at levendegøre selve forhørsprocesserne for et moderne publikum, hvad der som tidligere nævnt bl.a. har medført radikale syntaktiske ændringer i oversættelsen, har endvidere affødt nogle overvejelseromkring, hvad man egentlig kan tillade sig som oversætter i forhold til, hvordan

12. Georg Steiner bekender sig i sit skelsættende oversættelsesteoretiske hovedværk *After Babel* (1975) til en hermeneutisk tilgang til oversættelse, som i sin betoning af det kulturelle element ved oversættelse synes at have visse fællestræk med skoposteorien.

man vil/kan/bør gengive en given kildetekst. For hvor går grænserne for omskrivninger ellerændringer? Er der overhovedet nogen? Og hvem eller hvad sætter disse grænser? Og i hvilket omfang kan man tale om, at oversætteren går ind og tager ansvar som en slagsmedforfatter i de tilfælde, hvor der er tale om omfattende syntaktiske ændringer? Disse spørgsmål er opstået som følge af afgørende forskelle ikke bare imellem forfatter og oversætter, men også mellem de to målgrupper og ikke mindst mellem de to kulturer.

3.2. Skoposteorien som arbejdsredskab for oversætteren.

Med ovenstående refleksioner in mente vil jeg se på mit eget udgangspunkt i skoposteorien og bl.a. undersøge/diskutere, hvilken rolle den spiller. En kritisk gennemgang af dens enkelte punkter vil desuden kunne bidrage til at kaste lys over de i forrige afsnit nævnte problemstillinger samt være med til at besvare de spørgsmål, der opstår som følge heraf. Lad os engang kigge på de seks punkter, som danner det overordnede regelsæt for skoposteorien. Formuleringen gengives her i dens engelske version:[13]

‘Skopos’ theory:

1. A TT is determined by its *skopos*
2. A TT is an offer of information in a TC and TL concerning an offer of information in a SC and SL
3. A TT is not clearly reversible
4. A TT must be internally coherent
5. A TT must be coherent with the ST
6. The five rules above stand in hierarchical order, with the *skopos* rule predominating.

Her fremgår det, at det er *selve formålet med oversættelsen*, der er det vigtigste punkt.

13. Cit. fra Munday, 2007:65.

Næstvigtigst er så det punkt, der omhandler oversættelse som et kulturelt og sprogligt informationstilbud fra kildetekstens kultur- og sprogområde til målgruppens ditto, og først som punkt 5 bringes selve oversættelsesprocessen indirekte på banen som en ting af vigtighed ved at specificere, at denne skal sikre kohærensen mellem TT og ST. Påfaldende er det, at selve omtalen af ST figurerer som det sidste, der bliver nævnt, ligesom den kun omtales en enkelt gang, mens TT omtales hele fem gange. Det er således forståeligt, når nogle teoretikere kritiserer skoposteorien for at svigte ST. Således udtaler Giuliana Garzone følgende om skopos anvendt på oversættelse af juridiske tekster :

> "This comes to no surprise for a theory which in its most extreme statement proclaimes the "dethronement" (*Enttronung*) of the ST, an idea which seems inadmissible in the perspective of legal translation where the ST is "sacred writ". On the whole, functionalism and legal translation seems to be in glaring contradiction." (Garzone:2)

Denne udtalelse burde jo være tankevækkende for mig som oversætter af forhørsprotokoller, altså netop juridiske tekster, udfra skoposteorien. Dertil kan siges, at Garzone´s udtalelse formentlig er møntet dels på, at kildetekst og oversættelse er stort set samtidige, dels at hun sikkert forudsætter, at målgruppen findes inden for fungerende retspraksis eller anden juridisk sammenhæng, hvor ingen af delene som bekendt er tilfældet for mine oversættelser.

Lad os vende tilbage til spørgsmålet om, hvorvidt denne teori sætter grænser for oversætterens arbejde. Her ses det, at de to eneste punkter, der omhandler en eller anden form for modalitet i retning af at sætte grænser, er pkt. 4 og 5, og hvis vi sammenligner disse to, kan vi se, at det er vigtigere med en intern kohærens i TT, end at denne er kohærent med ST. Det er altså med andre ord *kohærensen*, altså tekstens semantiske indhold, der overhovedet er omfattet af nogen form for krav, mens det rent formelt lingvistiske perspektiv i oversættelsesprocessen ikke nævnes med et eneste ord i teorien. Dette vil i sin konsekvens sige, at skoposteorien *ikke stiller nogen krav til formel ækvivalens* mellem ST og TT, hvilket må siges at berettige den ovenfor omtalte kritik, der er fremført mod denne teori. En yderligere svækkelse af kildetekstens autoritet ses ud af pkt. 3, som specificerer, at TT ikke

bare ikke *behøver* at være irreversibel, men at den ikke *er* det. Svaret på, om skoposteorien udstikker grænser for oversætteren, er altså et *både- og* al den stund, at der stilles krav til kohærens, men ikke til formel ækvivalens, selvom disse krav først figurer som pkt. 4 og 5 og derfor i henhold til teoriens pkt. 6, som prioriterer de enkelte punkteri hierarkisk orden med pkt. 1 som det vigtigste, er blandt de lavest prioriterede i skoposteorien. Man kan sige, at grænsen går der, hvor det ikke længere er muligt at genkende kildetekstens oprindelige ide eller semantiske indhold. Lidt firkantet sagt, så skal man ved oversættelse af en manual til f.eks. en mobiltelefon kunne få samme oplysninger om brugen heraf.

Lad mig dernæst se på spørgsmålet om oversætterens eventuelle rolle som medforfatter i en oversættelsesproces. Her er det interessant at bemærke sig det vigtigste punkt i teorien, som er selve formålet med oversættelsen, hvad der åbner op for en frihed omkring oversætterens rolle som en slags medforfatter. Hvis man derfor ser på ovenstående "programerklæring" for skoposteorien og prøver at drage en konklusion ud fra førnævnte overvejelser omkring eventuelle grænser for oversætterens beføjelser i forhold til ST, så tegner der sig for skoposteoriens vedkommende et billede, der fører i retning af en "hensigten helliger midlet"-ideologi, hvor det at levere den rigtige vare har den absolutte førsteprioritet. Det er ligeledes klart oversættelsens funktion som *kulturelt produkt*, der vægtes frem for den strengt sproglige ækvivalens mellem ST og TT, ganske klart ekspliciteret i øvrigt gennem pkt. 2, der taler om oversættelse som et informationstilbud fra en kilde*kultur* ind i en målgruppe*kultur*.

3.3. Skoposteorien som valg ved nærværende oversættelse af forhørsprotokoller.

Hvis man med udgangspunkt i oversættelse af forhørsprotokoller skal prøve at inddrage ovenstående betragtninger om fokus på *formelle træk* overfor fokus på *funktionsrettethed* og *kommunikation*, har jeg tidligere argumenteret for det meningsfulde for oversætteren i at forsøge at bringe det formelt-sproglige element og det funktionsrettede kommunikative element til at samarbejde frem for at holde dem op mod hinanden som to uforenelige størrelser. Det spørgsmål, man så kan stille er, om de to elementer eksisterer sideordnede, eller om det ene element skal underordne sig det andet, og i givet fald hvorfor. Med udgangspunkt i ovenstående programpunkter for skoposteorien må svaret være, at

oversættelsens funktion har førsteprioritet overfor den formelle udformning af denne, selvom kildeteksternes indbyggede lingvistiske problemstillinger som f.eks. fagsprog overfor almindelig sprogbrug stadig vil have en medbestemmelse ved udformningen af oversættelsen.

Skal man sammenfatte mine betragtninger omkring skoposteorien, så har den vist sig at være velegnet til en oversættelse af den art, som ligger til grund for dette speciale. For med det store spænd mellem ST og TT hvad angår både tidsperiode, målgrupper, kultur, sprog og begrebsverden, har jeg som oversætter haft behov for en stor grad af frihed til at udforme mit egentlige lingvistiske produkt. Stillet på spidsen drejer det sig om at transformere en tekst, der i sin form er en blanding af protokolskriverens tørre kancellistil, skrevet i denne stils sprog par excellence, nemlig latin - som i dag kun figurerer som skriftsprog og kun bruges i strengt videnskabelige sammenhænge – og de anklagedes talesprogsagtige stil til en sprogligt homogen og medrivende beretning fra modreformationens inkvisitioner skrevet i et sprog, der forekommer målgruppelæseren, dvs. den moderne dansker af i dag, umiddelbart forståeligt. Udfordringen her er at levere en historie, som gennem sin sprogtone og tekstlige sammenhæng formår både at fascinere og fastholde denne målgruppelæser. Og som vi lige har set, så bliver valget af det funktionelle, sådan som det udmønter sig med skoposteorien, betingende for, hvordan oversættelsen gribes an på det rent formelt lingvistiske plan. Desuden har det ved oversættelse af forhørsprotokoller vist som en uomgængelig nødvendighed at sætte sig grundigt ind i den anvendte fagterminologi, for at kunne videregive det semantiske indhold i ST til TT på en så ækvivalent måde som muligt. Hvad angår konkrete eksempler på, i hvilke retninger og hvordan mit valg af målgruppe påvirker TT, vil disse blive fremført og kommenteret i et senere afsnit.

4. Generel indføring i den kulturelle kontekst omkring kildeteksterne.

Som allerede tidligere nævnt bør undersøgelsen af de situationelle og kulturelle omstændigheder omkring kildeteksten være af afgørende betydning for oversætteren. For kun

med et solidt udgangspunkt heri vil det være muligt præcist at definere den platform, der med udgangspunkt i den valgte globale strategi - dvs. oversættelsens skopos - danner udgangspunkt for overførselsprocessen fra kildekultur til målgruppekultur, og i den forbindelse nævnte vi også vigtigheden af at kende kildetekstforfatterens hensigt med sin tekst.[14] Inden vi derfor går i gang med at fokusere på selve overførselsprocessen fra kildetekst til oversættelse, vil vi derfor kaste et sådant blik på kildeteksten og dens kulturelle sammenhæng.

Kildeteksterne for alle nærværende oversættelser finder sted i den ganske bestemte kulturelle og historiske kontekst, der hedder inkvisitionen under modreformationen i Italien. Modreformationen var tænkt som et modtræk mod det primært luthersk inspirerede forsøg på at reformere den daværende kirke, hvilket var en væsentlig årsag til, at den katolske kirke indkaldte til det såkaldte Tridentinerkoncil 1545- 1563. Dette koncil fik vidstrakte konsekvenser for såvel digtere, billedkunstnere, videnskabsmænd som filosoffer, da resultatet heraf bl.a. blev en udstrakt begrænsning af ytringsfriheden om anliggender, som kunne tænkes at have anstrøg af kætterske elementer.

Den åbenhed for ideudveksling, som datidens kulturelite nød godt af, var altså med et slag blevet fortid. Og da de græske filosoffers ideer og filosofier stadig nød vid udbredelse samtidig med, at oplysningstiden stod for døren, kom mange galt af sted på den konto, da både antikkens filosofiske tankegods og de frembrydende naturvidenskaber indeholdt ideer, der ikke var i tråd med den katolske kirkes lære.[15] Dette var i hvert fald tilfældet for to af de tre personer, hvis forhørsprocesser er oversat i nærværende afhandling, nemlig Cesare Cremonino og Galileo Galilei. Således adopterede Cesare Cremonino Aristoteles´ lære om sjælens dødelighed, hvilket bragte ham for inkvisitionsdomstolen i Venedig. For Galileis vedkommende var det hans videnskabelige afhandling om Kopernikus´ heliocentriske verdensbillede, der bragte ham i unåde hos inkvisitionen, mens kirkens udfald mod Bruno

14. jf. s.6.

15. Den italienske teolog og filosof M. Miele betegner denne periode som en *era prescientifica*, altså en "førvidenskabelig tidsalder" (Miele, http://www.disf.org/voci/131.asp).

var baseret dels på hans panteistiske filosofier og dels på, hvad kirken betragtede som kætterske synspunkter fra hans side.

4.1. Forhørene af Bruno, Galilei og Cremonino som fortællinger om modreformationens verdensbillede.

Der var altså under modreformationen en forhøjet risiko - særlig som kendt kunstner eller intellektuel, og derfor mere synlig - for at komme under anklage for kætteri. Dette skete bl.a. ved det såkaldte angiveri, hvor man for selv at redde sit eget skind angav andre ved at indgive anmeldelser til de såkaldte inkvisitionsdomstole. Retssagen om *Giordano Bruno*, som jeg bl.a. har valgt at oversætte fra, opstod ved et angiveri fra en af hans tidligere elever, Zuane Mocenigo, angiveligt på grund af dennes utilfredshed med den undervisning, han modtog af Bruno. Retssagen forløb i to etaper, den første ved inkvisitionsdomstolen i Venedig 1592- 1593, hvis dommerpanel ikke forekom at være helt på intellektuel højde med Bruno og som derfor valgte at overføre ham til inkvisitionsdomstolen i Rom. Her tiltrak retssagen sig mod ham stor opmærksomhed, og han endte efter syv års lange forhør med at blive dømt til døden ved at blive brændt levende, en desværre ikke usædvanlig straf for kætteri på dette tidspunkt. Desværre er selve den afsluttende retsprocedure fra Rom (1592-1600) gået tabt, idet Marino Marini, den daværende pavelige kommisær, ved tilbagekomsten af vatikanets arkivsamling fra Paris i 1815, gav ordrer til at lade den åbenbart meget omfangsrige retssag rive i stumper og stykker og bruges til fremstilling af karton (!). Kilderne til denne retssag er derfor begrænset til de første afhøringer fra Venedig.

Forhørene af Bruno er i forhold til de to andre kildetekster kendetegnet ved en udbredt anvendelse af kirkelig terminologi og kirkeligt fagsprog. Grunden hertil er, at processen mod ham handlede om rent kirkelige anliggender, der både tog udgangspunkt i dogmatiske emner og Brunos formodede kritik af kirkens praksis og de gejstliges levevis. Bruno havde desuden pådraget sig den katolske kirkes mistanke, da han i en årrække havde opholdt sig i udlandet og der havde haft kontakt til reformatoriske kredse. Mistanken gik bl.a. på, at han skulle være tiltrukket af reformatorernes ideer med henblik på at reformere den katolske kirke. De teologiske og dogmatiske emner udgør en substantiel del af forhøret. Det drejede sig bl.a. om

den såkaldte gerningsretfærdighed, som var et at de centrale stridspunkter mellem reformatorerne og den katolske kirke.[16] Hvor reformatorerne med Martin Luther i spidsen og med udgangspunkt i et af apostlen Paulus´ breve til menigheden i Rom hævdede, at troen alene var nok til at blive frelst, stod den katolske kirke fast på, at troen må suppleres af gerninger.[17] Et andet dogmatisk emne vedrører Jesu og apostlenes evne til at udvirke mirakler, hvor Bruno anklages for at have ment, at de kunne forklares af naturlig vej, som et resultat af udøvelsen af den såkaldte *magia bianca*, og at Bruno selv ville kunne have gjort endnu større undere. Disse anklager tager Bruno under forhøret dog skarp afstand fra. Endelig blev han anklaget for at have bagatelliseret seksuelt betonede synder som utroskab. Udover de dogmatisk betingede anklagepunkter drejede forhørene sig om Brunos formodede kritik af de gejstliges levevis og moral samt af kirkens fremfærd over for dem, som ikke lever efter de katolske normer og forskrifter.

Retssagen mod videnskabsmanden *Galileo Galilei* er en anden celeber retssag fra inkvisitionsperioden. Hvor forhørene af Bruno tog udgangspunkt i hans rent teologiske synspunkter, er retssagen mod Galilei mere et eksempel på, hvordan datidens videnskabsmænd blev holdt i modreformationens stramme tøjler, som ikke tillod megen afvigelse fra, hvad der antoges at være den sande opfattelse af verdens sammenhæng med påberåbelse af en tit fundamentalistisk opfattelse af Den Hellige Skrift. Som bekendt var det Galileis opdagelse af, at jorden drejede rundt om solen og ikke omvendt, som ellers blev anset for at være tilfældet, der førte til anklagerne mod ham for kætteri. I modsætning til Bruno, der ikke opgav sine synspunkter og derfor modtog dødsdom herfor, afsværgede Galilei sine synspunkter og reddede formodentlig derved livet.
En ejendommelighed ved Galilei-teksten knytter sig til den konsekvente anvendelse af flersprogethed, hvor anklagerens spørgsmål i referaterne optræder i indirekte form på latin, mens Galilei udelukkende svarer på italiensk. Man kan spørge sig selv, hvad der måtte være grunden til denne forskel i forhold til forhørene af såvel Bruno som Cremonino, hvor såvel spørgsmål som svar udformedes på italiensk. Den mest plausible forklaring synes at være, at

16. se oversættelse 9.1. om dette emne.

17. Jf. Rom. 1,16-17.

anvendelsen af latin har været et spørgsmål om procedure for domstolen i Rom, hvor formaliteterne spillede en større rolle end ved de øvrige domstole. Man kunne tænke sig, at spørgsmålene under selve forhøret har været stillet på italiensk, men at de pga nævnte formelle træk er omformet til latin i det skriftlige referat af forhørene. Det forekommer ganske enkelt ulogisk, at det spørges på et sprog og svares på et andet, ligesom der under forhørene kunne blive afhørt personer med begrænset sproglig og intellektuel kapacitet, og hvor det derfor ikke kunne forventes, at de kunne mestre latin, som stadig var de lærdes sprog. Her har mit mål som oversætter været at gengive den situation, som skønnes at have været den virkelige bag forhøret, således at det ikke skal være de sproglige skift i sig selv, som man finder dem i kildeteksterne, der påkalder sig opmærksomheden. Tværtimod tilstræber jeg at referere forhørsdialogens fremadskriden med spørgsmål og svar på en så naturtro måde som muligt.

Retssagen mod *Cesare Cremonino* er en af de mere ukendte fra datiden, og havde langtfra samme fokus som retssagerne mod Bruno og Galilei. Ikke desto mindre drejede det sig her om en filosof, litterat og videnskabsmand, som nød stort ry i sin samtid og modtog overdådige æresbevisninger i den forbindelse. Således kan nævnes, at han udover at blive udnævnt til æresdoktor ved universitet i Padua efterhånden opnåede en årlig gage på 2000 floriner, hvilket var ca. det dobbelte af, hvad der blev Galilei til del efter dennes opdagelse af Jupiters måner.[18] Cremonino spiller i øvrigt en rolle i Galilei-forhørene, da Galilei har taget hans skikkelse som udgangspunkt i en af de personer, som optræder i dialogformen i den bog, som han forhøres om.

Hvad der gav anledning til sigtelsen mod Cremonino, var først og fremmest det, at han både i sine skriftlige udgivelser og i undervisningen forfægtede Aristoteles´ lære om sjælens dødelighed, hvilket var klart i strid med den katolske kirkes lære. Sigtelsen mod ham blev rejst på grund af vidnesbyrd fra elever, som han havde undervist i filosofi, såvel privat som på universitet i Padua. Efter at have modtaget en henstilling fra inkvisitionsdomstolen om dels at bortcensurere de forbudte synspunkter og dels at ophøre med at undervise heri,

18. Jf. Berti, 1878.

henlægges sagen omsider. Den tekst fra retssagen, som jeg har valgt at oversætte, er afhøringen af et af de vidner, der blev indkaldt, medicineren Marcantonio Rovere, som havde været en af hans elever. Det synes, som om domstolen ikke har fundet noget synderligt af substans i afhøringen af Rovere, hvorfor den ikke kom til at spille nogen rolle i det videre forløb i retssagen.[19]

Ligesom i de to andre kildetekster forekommer der i denne udtryk og begreber, som tydeligvis hænger sammen med den kulturelle kontekst, i dette tilfælde Roveres beskrivelse af Cremoninos optagethed af, hvad der kan kaldes filosofisk-videnskabelige emner, hvilket som tidligere nævnt var typisk for datidens intellektuelle elite. Desuden var Cremoninos holdning til inkvisitionen nok typisk for mange af dem, som var kommet under anklage. Hans strategi var nemlig at tale inkvisitionen efter munden samtidig med, at han privat fortsatte med at antage de synspunkter, som kirken fandt kontroversielle. Et bevis herpå kan man finde på hans gravsten, som bærer indskriften *Cæsar Cremoninus hic totus jacet*, "Her ligger hele Cesare Cremonino" underforstået, at der ikke er nogen overlevende sjæl.[20]

5. Skoposteorien som global strategi.

5.1. Ekstratekstuelle og intratekstuelle faktorer.

For at kunne udarbejde en global strategi for mine oversættelser af forhørsprotokoller, har jeg som nævnt allerede indledningsvis måttet starte med at klargøre mig præmisserne for denne oversættelsesproces, og hvordan denne proces mest hensigtsmæssigt realiseres. Lad os derfor starte med at tage udgangspunkt i skoposteoriens punkt nr. 2, som taler om oversættelse som et informationstilbud fra kildekultur- og sprog til målgruppekultur og –sprog. Det giver her god mening at tage udgangspunkt i Christiane Nords betegnelse af denne proces som en *communicative interaction between members of two different cultures*, hvor hun som led i, hvad hun betegner som en pragmatisk model for oversættelsen, opererer med de

19. Jf. Berti, 1878

20. Jf. De Sanctis, 1970.

ekstratekstuelle og intratekstuelle faktorer.[21] Jeg vil senere i kapitlet med eksempler fra egen oversættelsesproces gøre brug af disse to begreber, idet jeg finder, at de udgør et brugbart redskab i oversættelsesarbejdet udfra skoposmodellen samtidig med, at jeg ønsker at integrere dem heri ud fra tidligere fremsatte betragtninger om formalitet vs. funktionsrettethed.

Nord omtaler den kommunikative situation som omdrejningspunktet for både kildetekst og oversættelse, idet begge har til formål at kommunikere et bestemt indhold fra forfatter til modtager.[22] Et uomgængeligt udgangspunkt for den, der skal levere oversættelsen, er at sætte sig ind i de situationelle faktorer, der har været afgørende for udarbejdelsen af kildeteksten, altså de ekstratekstuelle faktorer, som så igen har spillet ind ved udarbejdelsen af dens intratekstuelle faktorer, eller med andre ord de forhold, der relaterer til teksten selv. For forhørsprotokollerne drejer det sig således om at finde ud af, hvem der har skrevet den, hvad der er deres indhold, hvem de er skrevet til, hvad der er formålet med dem og hvilke forhold, de er blevet til under, for bare at nævne de vigtigste parametre. En tilsvarende analyse skal laves for den valgte målgruppe, hvor det er af betydning, *hvem* det er, *hvor* og *hvornår* oversættelsen modtages, hvilken kulturel sammenhæng den dukker op i osv.

I bestræbelserne på helt konkret at besvare de ovenfor stillede spørgsmål omkring de ekstratekstuelle forhold omkring kildetekstens afsender og modtageren i en ny kulturel sammenhæng, er de to skemaer på s.23 tjent som hjælp hertil. Mens skema 1 tjener som model for overførselsprocessen fra kildetekst til oversættelse, viser skema 2 dels, hvad der er det konkrete udgangspunkt for denne model, nemlig forhørsprotokoller fra modreformationens Italien, dels hvilken målgruppe, som oversættelsen sigter mod, nemlig danske læsere anno 2011.

---

21. Jf. Nord, 1992:42

22. Ibid.

5.2. Forskelle mellem SC og TC.

Kildetekst	Overførsel	Skopos
ST-forfatters intention	→	TT-forfatters intention
Sted for ST-tilblivelse	→	Sted for TT-tilblivelse
Tidspunkt for ST-modtagelse	→	Tidspunkt for TT-modtagelse
ST-funktion	→	TT-funktion
ST-leksis	→	TT-leksis
ST-syntaks	→	TT-syntaks

Skema 1

Kildetekst	Overførsel	Skopos
Referere et retsmøde	→	Oplyse om italiensk historie
Italien	→	Danmark
1500-1600-tallet	→	2011
Medvirke til domfældelse	→	Oplyse og underholde
Gammelitaliensk kirke- og retssprog, herunder latin	→	Moderne alment forståeligt dansk
ST-syntaks	→	TT-syntaks

Skema 2

Når man ser på skema 2 og sammenligner de to kolonner Kildetekst og Skopos, fremgår det tydeligt, at de frembyder betragtelige forskelle indbyrdes. Først og fremmest er der som skitseret i tidligere afsnit omkring den generelle kulturelle og historiske kontekst for kildeteksterne stor forskel mellem SC og TC, dvs. det italienske samfund i slutningen af 1500- tallet/starten af 1600- tallet og det danske samfund anno 2011. De forskelle, der kan have betydning både for forståelsen af kildeteksten, dvs. forhørsprotokollerne, og oversættelsen heraf, er først og fremmest af stilistisk, religiøs/filosofisk og naturvidenskabelig art. En anden forskel er den mellem SR og TR, som er hhv. datidens

inkvisitionsdomstole med magt til at udstede domme, der til tider endte med henrettelse af de dømte, og nutidens danske læser med lyst til indsigt i disse forhørsprotokoller genfortalt på en levende måde. En tredje forskel er den mellem ST- forfatteren og TT- forfatteren, hvad angår deres respektive intentioner med teksten, altså mellem datidens protokolfører for inkvisitionen og oversætteren som formidler af kildeteksten til den danske læser. Og endelig kommer der de intratekstuelle faktorer at tage hensyn til, forskellene i leksis og syntaks, dels som resultat af generelle sprogforskelle mellem italiensk og dansk, men også som resultat af den tidsmæssige forskel mellem den generelle sprogbrug fra inkvisitionstidens dage og nutidens sprogbrug.

5.3. Spørgsmål om strategi for tekstlig overførsel.

Med udgangspunkt i og viden om alle disse såvel intra- som ekstratekstuelle forhold omkring såvel tekstens afsender, som er ST-forfatteren, og TT-læseren, og midt mellem disse to grupper, den oprindelige afsender og en ny modtager, står oversætteren som den, der skal formidle en tekstlig overførsel, som er adækvat i forhold til oversætterens viden om såvel kildetekst som målgruppe. Hvad stiller man som oversætter op med eventuelle forskelle, som hidrører fra ovennævnte forhold, og som stiller mange spørgsmål til oversætteren omkring de valg, der skal tages som følge heraf. Hvad skal eventuelt udelades af elementer fra ST? Hvad skal i givet fald forklares for den nutidige læser, og hvilke fremmedartede vendinger skal bibeholdes med forklarende kommentarer, eller måske bare erstattes af ækvivalente vendinger på dansk? Skal det stilistiske bevares helt eller delvis, eller skal der tilstræbes et mere dagligdags sprog, og i givet fald hvor? Skal forhørsreferaternes blanding af latin og italiensk forsøgt gengivet, og i givet fald hvordan? Og hvad med blandingen af direkte og indirekte tale?

Spørgsmålene forekommer at være af næsten uendelig rækkevidde. I virkeligheden er det den tidligere fremførte diskussion om funktionsrettethed over formalitet, der bliver aktuel igen, idet oversætteren udfra en valgt global strategi, dvs. oversættelsens funktion, skal finde svare på udformningen af den lokale strategi, som svarer til tekstens formelle udformning i en ny

sammenhæng. Set med Nords briller lægger de ekstratekstuelle elementer sig så i kølvandet på det funktionelle aspekt, mens de intratekstuelle elementer modsvares af den konkrete lingvistisk-formelle udformning af oversættelsen. Hvilke svar, jeg helt konkret har valgt at give på disse spørgsmål, samt hvordan disse udmøntes i oversættelsesprocessen, vil blive belyst i kap.7. Først vil det dog give mening i de følgende afsnit at kaste et nærmere blik på de helt konkrete problemstillinger af både ekstra- og intratekstuel karakter, som forhørsprotokollerne frembyder for oversætteren.

6. Præsentation af problemer omkring oversættelse af forhørsprotokoller.

6.1. Ekstratekstuelle elementer: Deiksis og underforståede referencer. Kulturspecifikke oversættelsesproblemer.

I dette afsnit vil jeg sætte fokus på ekstratekstuelle faktorer som deiksis, underforståede referencer og kulkturspecifikke oversættelsesproblemer for oversætteren at tage højde for. Da det drejer sig om referater i forhørsprotokoller, vil der altid være indbygget et element af *deiksis*, som oversætteren skal være opmærksom på, idet alle involverede parter i forhøret, referent, anklager og anklagede, opholder sig *samme sted* på *samme tid* og omkring *samme emne*. Dette kan således indebære, at der i kildeteksten forekommer henvisninger til noget, som til tider kan være svært at fastslå med absolut sikkerhed. F.eks. kan parterne henvise til dokumenter, der ligger frit fremme på bordene og derfor ikke kræver yderligere specificering af forhørsreferenten.[23] Deiksis kan også dreje sig om tidsmæssige forhold, som må justeres på en meningsgivende måde i oversættelsen.

Endvidere forekommer i udstrakt grad brugen af *underforståede referencer*, som man ud af konteksten må slutte sig til. Da kildeteksterne har omkring 400 år på bagen, refererer de til

23. Se afsnit 7.1.1.

kulturbegreber, som var selvfølgeligheder for dem, der levede i den kultur, som på mange måder var væsensforskellig fra det samfund, vi oplever i dag. I dette afsnit vil blive skitseret, hvilken type af referencer til datidens kultur der er tale om, mens de rent oversættelsesmæssige aspekter omkring disse kulturbestemte vendinger og udtryk vil blive behandlet i afsnit 7.1.2.

I alle tre kildetekster støder man således jævnligt på udtryk og betegnelser, som kræver en speciel viden om indretningen af datidens samfund, her i første række det kirkelige samfund, men også andre ting, der forudsattes bekendt af datidens forhørsdeltagere. Disse kan både være af mere generel karakter, idet den almene viden i 1600-tallets Italien var af anderledes art end den hos danskeren af i dag, ligesom den kan være specifik al den stund, at den refererer til de specifikke emner, som forhørsprotokollerne beskæftiger sig med. I forhørene af Giordano Bruno bliver man som oversætter nødt til at tage i betragtning, at samtalerne foregår mellem en forsvarer og en anklager, der begge har stor forhåndsviden om netop det emne, der diskuteres, hvorfor der af og til kan optræde hentydninger til f.eks. teologiske *begreber*, der forekommer begge bekendte, men som ikke er en viden, som en moderne dansk læser deler, ligesom begge parter er på det rene med, hvilke synspunkter der kunne være i fare for at blive betragtet som kætterske.[24]

I forhørene af Galilei ligger fokus derimod på selve det videnskabelige emne, nemlig astronomien. Det kræver her oversætterens opmærksomhed at finde passende begreber for f.eks. de specifikke astronomiske begreber, som omtales i teksten. Det drejer sig her om to ting. Den første er den omstændighed, at måden at forklare universets opbygning på som bekendt på mange punkter var anderledes end den, der anvendes i dag. F.eks. opererede man med de såkaldte ”himmelske sfærer” med udgangspunkt i det ptolemæiske univers, hvor alle himmellegemer forudsattes at cirkulere i baner rundt om jorden som universets centrum, når man skulle forklare sig om astronomiske fænomener. Dernæst skal tages i betragtning, at selvom nogle af de ting, som Galilei forklarer ud fra sine teorier, i dag forekommer os som selvfølgeligheder, var det som bekendt langt fra tilfældet på hans egen tid. Her er opgaven

24. Jf. Firpo, 1998:3

som oversætter at være på vagt overfor et fænomen, hvor det i modsætning til, hvad vi tidligere har været inde på, hvor det er selve kildeteksten, der byder på underforståede referencer, denne gang er *målgruppelæseren*, der er i besiddelse af nogle indforståetheder omkring teksten i forhold til den primære målgruppe, hvor den gennemsnitlige moderne læsers viden om de astronomiske forhold på nogle punkter er langt større end Galileis. Oversætteren må her trække i håndbremsen og ikke lade egen viden smitte af på oversættelsen i form af anvendelse af anakronistiske begreber, som var datiden ubekendte.

I Cremonino-teksten forekommer der ligesom i de andre kildetekster udtryk og begreber, som tydeligvis hænger sammen med den kulturelle kontekst, i dette tilfælde Cremoninos optagethed af, hvad der kan kaldes filosofisk-videnskabelige emner, hvorfor jeg har valgt at ledsage oversættelsen af disse udtryk med forklarende kommentarer, da det ikke forekommer muligt at give en ækvivalent oversættelse heraf.

De underforståede referencer kan også dreje sig om protokoltekniske ting vedrørende de enkelte forhør. F.eks. må man ved oversættelse af et forhør tage i betragtning, hvilket nummer det er i rækken. Hvis det er det første af flere forhør, bliver alle sagens anklagepunkter fremstillet grundigere end ved de næstfølgende forhør, hvor alle sagens elementer og nuancer har haft større mulighed for at være forhørsparterne bekendte. På dette tidspunkt vil det ofte være nok med en overfladisk hentydning til noget, som de tilstedeværende alle har en tilstrækkelig forhåndsviden om til, at det ikke tilsvarende behøver en ekspliciteringer. Her kan det være på sin plads med ekspliciteringer i oversættelsen.

Et helt problemkompleks knytter sig til *forkortelserne* som en udbredt del af den procedurale praksis omkring inkvisitionens forhør, hvad jeg som indledningsvis nævnt ved selvsyn i originalmanuskripterne har haft mulighed for at konstatere.[25] En indlysende forklaring herpå kan findes ved at tænke på det *tidspres*, hvorunder referanterne arbejdede, og hvor man ind i mellem ser, at de under selve forhøret nærmest nøjedes med på stenografisk vis at tage_

25. Jf. Pagano, 2009.

enkelte stikord for bagefter i samråd med de øvrige tilstedeværende fra inkvisitionskomiteen at udfærdige et mere fuldstændigt referat.[26] Dette tidspres gjorde, at de ikke noterede mere ned end strengt nødvendigt for at fastholde essensen af det enkelte forhør, hvorfor alt det, som på deiktisk vis kunne minde om indforståede selvfølgeligheder for forhørets parter, af gode grunde kun blev flygtigt antydet, hvis det da ikke helt blev udeladt. Således støder man ikke sjældent på et tegn, der betyder "og så videre", ligesom man ind i mellem må nøjes med et enkelt bogstav eller tal til at fastslå den eksakte betydning med. Der var endvidere faste procedurer for, hvad der skulle stå i referaterne, f.eks. hvem der sad i inkvisitionsforhøret, hvem der var under anklage og hvornår forhøret blev afholdt. Af den grund er stort set alle titler samt forhørsparter gengivet i forkortet form, som alle læserne af referatet kendte betydningen af. For at de skal give mening for den moderne læser, har det ved oversættelse af disse forkortelser været nødvendigt at oversætte dem ud fra deres uforkortede form i kildeskriftet.

6.2. Intratekstuelle elementer: De lingvistiske aspekter. Det emotionelle element som sprogbetingende faktor.

Jeg vil i dette afsnit behandle den oversættelsesproblematik, der specielt knytter sig til forhørsprotokollernes formelt-lingvistiske aspekter. Et af disse er *det emotionelle element* ved en forhørssituation. Således er de obligatorisk involverede parter i forhøret, nemlig anklageren og den anklagede, til stede under fundamentalt forskellige vilkår. Dette skal forstås sådan, at den anklagende part, i dette tilfælde inkvisitoren, må formodes at befinde sig i en betydelig mere ligevægtig sindsstemning end anklagede, hvis hele fremtid afhænger af forhørets udfald, herunder en uforsigtig formulering, som i dette tilfælde endda kan betyde døden for vedkommende. Endvidere er anklageren den, der bestemmer, hvad der skal tales om, hvornår og hvor længe, mens den anklagede er henvist til at svare på de spørgsmål, som det behager anklageren at stille.

26. Jf. Errara, 2002:4.

I en retssituation er anklageren den *agerende* part, mens anklagede er den *reagerende* part. Heraf følger, at anklageren har haft mulighed for at forberede spørgsmålene og hermed sine formuleringer på en anden måde end anklagede, som i de tilfælde, hvor det drejer sig om et uventet spørgsmål, først har mulighed for at tænke over besvarelsen heraf umiddelbart efter fremsigelsen af dette. Rent *sprogligt* har ovenstående forhold indflydelse på tekstens diafasiske karakter, idet anklagers sprogbrug generelt vil fremtræde mere *skriftsprogsagtigt forberedt*, mens anklagedes sprogbrug vil tendere hen i mod det mere *talesprogsagtigt improviserede*. Jeg har valgt at lade denne karakterisering af de to forhørsparter være et gennemgående træk ved mine oversættelser. Dette element bliver særligt fremtrædende i de tilfælde, hvor et måske uventet spørgsmål fremkalder en stærk emotionel reaktion hos anklagede, som tilfældet f.eks. er det under forhørene af Giordano Bruno.[27] Dette understreges yderligere af, at disse udbrud kommer i direkte forlængelse af protokolnotater, som netop beskriver disse følelsesudbrud, men forfattet på det juridiske fagsprog latin. Her har det været min strategi at bibeholde denne dualisme med den kølige retsprocedure sammen med den følelsesbetonede respons fra den anklagede.

6.2.1. Fagssprog overfor almindelig sprogbrug. Den diafasiske og diamesiske variation.

Netop sidstnævnte eksempel omfatter også en problematik, der vanskeliggør oversættelserne af forhørsprotokollerne yderligere, nemlig at den skriftlige procedure omkring disse som nævnt forudsatte lejlighedsvis brug af latin. Dette var altid tilfældet i de indledende bemærkninger til det enkelte forhør omkring stadfæstelsen af tid og personer. Da netop de latinske formler tit gik igen i teksterne og derfor havde et stærkt element af velkendt stof i sig, kan også heraf udledes, at det deiktiske element samt underforståede referencer her spiller en vigtig rolle. Under udarbejdelsen af disse formler er referenten således sikker på, at de øvrige personer, der skal se referaterne igennem, er indforstået med angivelse af tid og sted samt betydningen af diverse forkortelser og formler.

27. Se eks. herpå s.46, eks.22.

Som tidligere antydet er forhørsprotokollernes delvis formuleret i et *juridisk fagsprog.* Ligeledes som tidligere nævnt implicerer dette en flersprogethed med anvendelse af både latin og italiensk. Desuden implicerer anvendelsen af juridisk fagsprog, ikke mindst i en kirkelig sammenhæng, anvendelsen af et til tider meget højt stilleje, som næsten forekommer uoversætteligt på dansk. Som konsekvens af, at teksterne er kendetegnet af at være en blanding af proceduremæssige indslag på latin, af og til som infinitte sætninger, direkte gengivelse af replikker samt referater med anvendelse af indirekte tale, kan der som følge heraf opstå en *diafasisk variation* i kildeteksten, som man ved oversættelse må forholde sig til. Netop det tidligere nævnte emotionelle element kan her afstedkomme bratte sproglige overgange mellem videnskabeligt nøgternt refererede episoder under forhørene og umiddelbart efterfølgende heftige talesprogsagtige udsagn fra anklagede, hvilket jo er tilfældet i det netop refererede eksempel med Bruno. Hvad der også kan ses heraf er, at den *diamesiske variation*, som findes i teksterne, kan have diafasiske konsekvenser, idet de proceduremæssige betonede referater, som udfolder sig i skriftsproget, har tendens til at implicere højere stilleje end de direkte referater af ordvekslingen mellem forhørsparterne.

En af de generelle udfordringer omkring oversættelserne af forhørsprotokoller er det stilistiske niveau, der anvendes, ligesom der forekommer mange titler, tiltaleformer og stillingsbetegnelser indenfor det kirkelige hierarki. Særligt i forhørene af Galilei, hvor forhørsdomstolen er den romerske inkvisition i Vatikanet, er stillejet skruet højt op. Og hvad titlerne angår, kommer man ud for, at der ind imellem mangler ækvivalente betegnelser på dansk. Dette har medført, at jeg generelt ved oversættelse har forenklet dette varierede udtryksspektrum på italiensk, hvilket også stemmer godt overens med min globalt set domesticerende strategi.

7. Lokale strategier.

7.1. Ekstratekstuelle elementer.

Jeg skal i det følgende forsøge at belyse den tidligere nævnte globale strategi med konkrete eksempler på, hvordan denne føres ud i livet. Jeg har for overskueligheds skyld valgt at

inddele eksemplerne i henhold til de to allerede omtalte hovedproblemfelter af hhv. ekstratekstuel og intratekstuel karakter. Disse vil jeg igen inddele i underområder som f.eks. kultur, underforståede referencer af forskellig slags, formelle træk i forhold til fagsprog osv. Eksemplerne præsenteres med den italienske kildetekst efterfulgt af den danske oversættelse, hvorefter jeg hertil vil knytte kommentarer, der udfra den globale strategi belyser min fremgangsmåde fra kildetekst til den valgte målgruppelæser. Jeg gør opmærksom på, at såvel kildetekster som oversættelser er pagineret med romertal, hvor eksemplerne herfra anføres med sidetal efterfulgt af linienr., f.eks. (viii,20). Undtagelsen herfra er de to forhør af Bruno, hvor kildeteksten er taget fra Enrico Carusi, og hvorfra sidetallene bringes i almindelig nummerering.[28]

7.1.1. Deiksis.

En ting, som oversætteren skal være opmærksom på, er de deiktiske elementer, som typisk knytter sig til selve forhørssituationen. Nedenstående eksempel handler netop om sådan en situation, hvor Bruno skal henvise til nogle af hans skrifter, som er lagt frem som sagens akter:

> (1) *…di sorte che per le cose allegate, et altre, che si potrebbono conoscere tengo per fermo, che…*(Carusi, 51,11)
>
> Dette vil sige, at jeg fastholder det, som man vil kunne forvisse sig om gennem de fremlagte skrifter og andet materiale, nemlig at…(v,10)

Jeg har i oversættelsen valgt at eksplicitere det, som man som nutidig læser jo ikke kan se, nemlig at Bruno her peger på noget, der ligger fremme, hvorfor han ikke behøver at specificere det med f.eks. ”den der artikel”, eller ” der der bog”.

28. Carusi, 1925.

7.1.2. Underforståede referencer.

7.1.2.1. Forkortelser.

Anvendelsen af forkortelser i forhørsprotokollerne er et meget udbredt fænomen og har nærmest stenografisk funktion med en kombination af underforståede referencer, skik og brug samt formler, der gentages. Et eksempel kan se således ud:

> (2) *Interrogatus quomodo, et a quanto tempore Romae reperiatur.*
> *Respondit: Io arrivai a Roma la prima Domenica di Q*[*uaresima*]*, e son venuto in lettica.* (xi,13)
> A: Hvordan og hvornår ankom De til Rom?
> G: Jeg ankom til Rom første søndag i fasten, og jeg kom med muldyrtransport. (xx,12)

Problemet i ovenstående eksempel er, at originalmanuskriptet kun bringer oplysningen *la prima Domenica di Q*, hvorfor det bliver nødvendigt at finde ud af, hvad "Q" står for. Det kræver her en kirkelig insiderviden at få en meningsfuld fortolkning herudaf, hvor det viser sig, at "Q" er forkortelse for "Quaresima", som er en betegnelse for hele fastetiden, som i den katolske kirke varer i 40 dage inden påsketiden. Da den slags betegnelser forekommer hele tiden under stadfæstelse af forhørene, er det naturligvis nærliggende at finde frem til forkortelser for netop sådanne standardformularer, og i dette tilfælde kan bogstavet "Q" ikke give anledning til misforståelser for den indviede læser.[29]

Eksempel (3) giver anledning til overvejelse om, hvor meget der skal ekspliciteres for vores valgte målgruppe. Dette eksempel er i øvrigt interessant derved, at referanten her stikker hovedet frem som jeg- person med *ego*, som jo af gode grunde ikke behøver at blive ekspliciteret yderligere:

29. Jf. Pagano, 2009, note 179.

(3) *Et exhibuit folium cartae, scriptum in una facie tantum cum duodecim lineis incipiens: "Noi Roberto Cardinale Belarmino, havendo" et finiens:"Questo il 26 di maggio 1616" subscriptum:" Il medesimo di sopra Roberto Card.le Bellarmino", quod ego accepi ad effectum etc. et fuit signatum littera B.* (xiv,8)

Derefter foldede han et brev ud, som var skrevet på ét ark, men med kun 12 linier. Det begyndte sådan her: "Vi, kardinal Roberto Bellarmino, som har…", og sluttede således: "Ovenstående gjort vitterligt d. 26. maj 1616", underskrevet: "Samme kardinal som ovenfor anført Roberto Cardinale Bellarmino", hvilket jeg modtog til arkivering osv. med påtegning af bogstav B. (xxiii,10)

Hvad meningen er med ovenstående forkortelse *littera B* kan kun ses ud af den tekstlige sammenhæng. Det drejer sig her om en praktisk note til sig selv for siden hen at kunne finde det brev, som han arkiverer med påtegnelse af første bogstav i kardinal Bellarminos navn, et "B". At det drejer sig om kardinalens navn, vælger jeg at tilføje oversættelsen som note for at sikre mig læserens forståelse.

7.1.2.2. Titler.

Oversættelse af den mangfoldighed af titler, som man støder på i 1500-1600tallets Italien både i kirkelig og verdslig sammenhæng, kan ind i mellem volde hovedbrud. Overvejelsen er her, om den originale italienske titel skal bevares og eventuelt forsynes med uddybende kommentarer, eller om man som oversætter skal søge at finde en ækvivalent betegnelse i målgruppesproget.

Her følger først eksempler fra den verdslige sfære:

(4) *..solamente ho discorso con molti gentiluomini di cose di filosofia...* (Caruso, 52,4)

(Jeg) diskuterede udelukkende filosofiske emner med mange fremtrædende personer... (vi,5)

Glossen *gentiloumini* bruges både mere generelt om adelige og mere specifikt om de personer, der beklædte poster i byrådet i Venedig. Som led i en domesticerende strategi har jeg valgt at fortolke begrebet for læseren, idet den valgte oversættelse fremtrædende personer dels vil forekomme umiddelbar forståelig for min TR, dels harmonerer med min opfattelse af Brunos forsvarsstrategi her, idet det forekommer mig, fordi det virker, som om han ønsker at påkalde sig mere magtfulde mænds opbakning.

> (5) *Havendo usato ogni possibil diligenza, e adoperato sino i primi Segretarj del Gran Duca, e Padroni de Procacci per veder di mandar sicuramente il detto originale…* (xvi,23)
>
> Selvom man havde anvendt al mulig omhu og sat himmel og jord i bevægelse for at sende nævnte originalmanuskript sikkert af sted ... (xxv,19)

Eks. (5) viser ligeledes den domesticerende strategi udført i praksis. Galilei dykker her ned i datidens feudale system med hele embedsapparatet omkring de fyrstelige hoffer. Problemet for vores oversættelse er, at sådanne sociale strukturer er langt fra målgruppelæseren, hvorfor jeg har valgt at fokusere på essensen af, hvad Galilei her ønsker at udtrykke. Mit valgte udtryk at sætte himmel og jord i bevægelse forekommer mig at være ækvivalent hermed.

> (6) *…esso habbia raccontato, che il Cremonino insegnava privatamente che l´autorità ecclesiastica intanto si deve permettere nelli Stati in quanto corporale al Governo politico e civile; et che li Principi potriano mutare religione…* (xxxi,16)
>
> De skulle bevisligt have udtalt, at Cremonino i sin privatundervisning hævdede, at den kirkelige autoritet også burde give mere frihed til de verdslige institutioner, og endvidere at statslederne burde kunne vælge en anden tro… (xxxv,12)

I (6) er spørgsmålet, hvordan man skal oversætte *li Principi* på en måde, så selve udsagnets pointe kommer frem. Denne forekommer her at være ordets *funktion* snarere end det, som det repræsenterer i den snævre historiske kontekst, hvor det rettelig burde oversættes med

fyrsterne. Med min valgte oversættelse statslederne søger jeg derimod at fokusere på netop det funktionelle aspekt ved *Principi*, som jo er det at styre og lede sit folk og dermed bringe læseren hurtigere frem til udsagnets kerne.

Da nærværende tekster finder sted i kirkeligt regi, indeholder de ikke overraskende en overflødighed af titler og betegnelser. Særligt administrationen omkring den romerske inkvisitionsdomstol er leveringsdygtig heri. Jeg skal i nedenstående eksempler vise, hvordan jeg har valgt at behandle disse titler ved oversættelse:

> (7) *Coram Illus.mo et Rev.mo D.D. Patriarcha Venet. …* (Carusi, 50,8)
> …med personlig tilstedeværelse af Hans Højærværdighed Ærkebiskoppen af Venedig… (iv,14)

Dette er dels et eksempel på en af de såkaldte *false friends*, som man støder på som oversætter, hvor den tilsyneladende indlysende oversættelse ikke er den rigtige, dels et eksempel på, at den ekstratekstuelle viden kan være nødvendig for at finde frem til den korrekte oversættelse. Den gejstlige italienske betegnelse *Patriarca*, som kommer fra den latinske *Patriarcha*, hæfter nemlig fra gammel tid til udvalgte bispeembeder, bl.a. til ærkebiskoppen af Venedig, og skal derfor ikke oversættes med det nærliggende Patriark, som i øvrigt ville give utilsigtede associationer til den ortodokse kirke.

> (8) *Et non solamente raggionai con Monsignor Nontio del caso mio, ma soggiongo hora, che l´ho pregato, et ricercato instantemente, che ne scrivesse a Roma a Sua Beatitudine*... (Carusi, 51,27)
> Og ikke bare havde jeg drøftelser med den apostoliske nuntius, men tilføjer nu yderligere, at jeg straks bad ham om at skrive til paven i Rom... (v,22)

I eks. (8) er det ligeledes den ekstratekstuelle viden, der skal trækkes på. Kildetekstens *Sua Beatitudine* skal her ikke forsøges oversat med f.eks. Hans Salighed, hvad der er den ordrette oversættelse, men er den betegnelse, der hæfter til visse ærkebispesæder. Dette gælder dog

ikke ærkebiskoppen af Venedig, hvis italienske titel vi lige har berørt i (7). Ud af konteksten i (8) kan vi forstå, at det drejer sig om ærkebiskoppen af Rom, som jo er ingen mindre end paven selv, hvad der også giver mening, da det er paven, der i givet fald skulle ophæve ekskommunikationen af Bruno. At Bruno vælger at kalde ham *Sua Beatitudine* er formodentlig en måde at vise ham ekstra respekt og måske vise et imødekommende sindelag overfor inkvistionsdomstolen, som netop har ham mistænkt for at have fremvist en foragtelig adfærd overfor den katolske kirke. Jeg har valgt at markere Brunos omskrivning af paven med en nutidig ækvivalent, som vi har for paven, nemlig Den Hellige Fader, idet jeg går ud fra, at læseren også vil være bekendt med denne betegnelse af paven. Nærværende eksempel, hvor det drejer sig om at finde de rigtige betegnelser, tjener således til at belyse de mange faldgruber, man står overfor som oversætter af inkvisitionsprotokollerne.

> (9) *Io già ho detto nelli mei constituti, che del caso mio ne raggionai con Monsignor Vescovo di Bergamo Nontio in Francia…* (Carusi, 54,23)
>
> Jeg har allerede påpeget under tidligere forhør, at jeg drøftede min sag med Hans ærværdighed biskoppen af Bergamo, den apostolske nuntius i Frankrig… (v,19)

Ovenstående eksempel rummer flere aspekter af den problematik, som man har som oversætter af forhørsprotokoller fra 1500-1600tallet. Et af disse er det faktum, at stavemåden dengang i mange tilfælde var anderledes end den, der findes i det italienske sprog af i dag. Et andet aspekt ligger sig i kølvandet på det, som vi påpegede i forrige eksempel omkring ekstratekstuel viden, som i tilfældet *Nontio* endnu en gang kommer os til gode. Hvis man nemlig på dansk kender betegnelsen og betydningen af begrebet apostolsk nuntius, ved man, at det dækker over Vatikanets repræsentant i det pågældende land. Dette er en afgørende hjælp, da man udfra lemmaet *nontio* ingen hjælp får fra ordbøgerne. Da kildeteksten her ydermere fortæller os, at det drejer sig om en italiensk biskop i Frankrig, er koblingen fra *nontio* til dens nutidige version *nunzio* ikke lang. Spørgsmålet er så, om vores målgruppelæser kender betydningen af den danske version. Da jeg anser dette for tvivlsomt, har jeg valgt at ledsage udtrykket med en forklarende note i TT.

(10) *Vocatus comparuit personaliter Romae in Palatio Sancti Offitij in mansionibus solitis Reverendi Patris Comissarii coram admodum Reverendo Patre fratre Vincentio Maculano de Florentiola Comissario Generali, et assistente Reverendo Domino Carolo Sincero Procuratore Fiscali Sancti Offitij…* (xi,5)

Personligt tilstede og indkvarteret i Rom på det sædvanlige sted i Palazzo Sant´Uffizio var ifølge sædvane Monsignore Kommissionsformanden sammen med Generalkommisæren, Monsignore Vincent Maculano fra Florentiola, bistået af den ærede Hr. Carolo Sincero som Den Hellige Stols repræsentant for magistraten… (xx,3)

Der synes at at have været en fast procedure for opbyggelsen af forhørsreferaterne. Indledningen er i store træk, som man også som dansker af i dag vil nikke genkendende til i forbindelse med afholdelse af møder, dvs. med angivelse af tid og sted samt med navns nævnelse af mødedeltagerne. I forhørsreferaterne drejer det sig selvfølgelig om at nævne deltagerne i forhørskomiteen, hvor en højtstående gejstlig kan have været inkvisitoren, og selve den anklagede person. Hvis vi kigger på ovenstående, ser vi, at stedangivelsen er betegnet med *Romae in Palatio Sancti Offitij in mansionibus solitis*. Jeg har til trods for min generelt domesticerende strategi valgt at bibeholde den nutidige italienske variant *Palazzo Sant´Uffizio* for det latinske *Palatio Sancti Offitij*, dels for at gengive det højtidelige omkring forhørsprocesserne, dels for trods alt at præsentere læseren for noget "lokalkolorit". At dette palads så huser sædet for *Congregazione per la Dottrina della Fede*, som på dansk oversættes med troslærekongregationen, vil jeg lade fremgå af en fodnote, hvor den mere historisk interesserede læser kan få udbygget sin viden. Mht. de tre titler *Patris Comissarii*, *Comissario Generali* og *Procuratore Fiscali Sancti Offitij* drejer det sig formodentlig om personer, der ifølge protokollen skal være til stede under forhørene. Sidstnævnte forekommer at være en slags repræsentant for den offentlige forvaltning, hvad jeg prøver at give læseren en association om med anvendelsen af det valgte udtryk magistraten.

(11) *…come da una risposta del medesimo Signor Card.le fatta, a una lettera del P. Maestro Paolo Antonio Foscarino Provinciale de Carmelitani si vede, della quale io tengo copia, e nella quale sono queste parole:" Dico che mi pare che Vostra Paternità et*

il Signor Galileo facciano prudentemente a contentarsi di parlar ex suppositione…" (xiii,20)

Det fremgår af et svar, som samme kardinal udarbejdede til karmeliterordenens provinsial, fader Paolo Antonio Foscari, og som jeg har i kopi, med følgende formulering: " Der synes ikke at være tvivl om, at Deres Velærværdighed og Hr. Galilei gør klogt i at stille Dem tilfreds med at antage Kopernikus´ teori ex suppositione... (xxii,24)

Eks. (11) rummer to udtryk, som knytter sig til gejstlige indenfor klosterhierarkiet. Det ene, *Provinciale*, forsynes i oversættelsen med kort forklarende note, da jeg ikke anser det for at være almen viden for min læser samtidig med, at jeg gerne vil eksplicitere, at Galilei har at gøre med højtstående folk indenfor Kirken og dermed styrke den tekstlige kohærens. Derimod forekommer udtrykket *Vostra Paternità* at være en konventionel betegnelse for gejstlige indenfor klosterlivet, hvorfor oversættelsen Deres Velærværdighed bringes uden yderligere specificering af nævnte aspekt, idet jeg ikke ønsker at belæsse teksten med flere noter end nødvendigt. Bortset herfra fremgår det jo af konteksten, at det drejer sig om gejstlige indenfor ordensvæsenet.

(12) *...e venni a Roma per consegnarlo in mano del Censore Primario, cioè del Maestro di Sacro Palazzo con assoluta auttorità di aggiunger levare, mutare, ad arbitrio suo, il quale dopo haverlo fatto veder diligentissimamente dal Padre Visconti suo Compagno, poiché io gliel´haveva consegnato il detto Maestro di Sacro Palazzo lo rividde ancor lui...* (xvi,11)

Her gav jeg bogen i hænde til censuren, nærmere betegnet formanden for troslærekongregationen med fuldmagt til at tilføje, fjerne og ændre i teksten efter eget skøn, og efter at han havde ladet underkaste bogen en minutiøs gennemlæsning af sin gode ven fader Visconti… (xxv,5)

Eks. (12) byder på to titeleksempler, hvor de ekstratekstuelle referencer ligeledes er afgørende for en meningsfuld oversættelse. Først møder vi en person, som utvivlsomt har spillet en stor rolle i datidens katolske kirke. *Il Maestro di Sacro Palazzo*, også beskrevet

med titlen *Censore Primario*, var nemlig pavens personlige teolog og bestred en stilling, som vel er ækvivalent med vore dages formand for Troslærekongregationen. At det er en betydningsfuld stilling ses også deraf, at den nuværende pave Benedikt XVI, inden han blev pave, bestred denne stilling som kardinal under sit borgerlige navn Joseph Ratzinger. Det var denne person, der havde det afgørende ord mht. hvilke bøger, der skulle censureres og eventuelt helt forbydes. For at sikre målgruppelæserens forståelse af hans vigtighed, da han jo havde fuldmagt til at censurere den bog, der er udgangspunkt for hele sagen mod Galilei, vil ovenstående uddybninger af hans funktion blive ekspliciteret i en note.

Hvordan man skal oversætte det andet eksempel, *Padre Visconti suo Compagno*, er straks mere uklart. Glossen compagno kan man bruge i de klosterordener, hvor munkene ikke må gå ud alene, og den bruges om den lægmand, der skal ledsage dem under udgang af klosteret. Udtrykket *padre compagno* eller bare *compagno* bruges dog også lejlighedsvist i spøg for at betegne en, man går ud sammen med. Problemet med den aktuelle anvendelse er, at ingen af delene synes at passe på Visconti, som jo er gejstlig. Jeg har valgt at tage det som Galileis underforståede viden omkring forholdet mellem de to gejstlige, som måske har været af en jovial karakter.

7.1.2.3. Specifikke kulturfænomener.

7.1.2.3.1. Dogmatik og trosudøvelse.

Som nævnt i kap.4.1. var et af de overordnede temaer for modreformationen kampen mod den trussel, som reformatorernes tanker og indflydelse gjorde set fra den katolske kirkes synspunkt. Nedenstående eksempel tager sit udgangspunkt i et af de centrale stridspunkter mellem romerkirken og de protestantiske reformatorer. Det drejer sig om, hvorvidt troen alene er nok, sådan som de protestantiske reformatorer med Luther i spidsen antog det, eller om troen også skal suppleres med gode gerninger, sådan som det var den katolske kirkes holdning.

(13) *...et da quel che ho detto de sopra, et mostrato nel mio libro, dove dico, che bisognarebbe estipar costoro che, sotto pretesto di Religione, et riforma levano le opere…* (Carusi, 36,17)

Og af det, som jeg tidligere har sagt, og også forklaret i min bog, hvor jeg hævder, at det måtte være nødvendigt at uddrive dem, som under dække af religiøse reformer ophæver gyldigheden af gode gerninger... (ii,9)

Jeg har valgt at tydeliggøre denne problemstilling gennem min oversættelse, idet man ikke kan forvente, at målgruppelæseren er inde i denne teologiske kontrovers, og i hvert fald ikke på det plan, som forhørsparterne i retssagen mod Bruno. Derfor er kildetekstens *le opere*, som jo egentlig kun betyder gerningerne, oversat med tilføjelsen gode for at specificere den katolske kirkes holdning.

Eks. (14) og (15) omhandler de sanktionsmuligheder, som den katolske kirke kunne iværksætte overfor alle, der gav udtryk for kætterske tanker, heriblandt Bruno, hvor den endelige domfældelse over ham netop går på ham som en "ubodfærdig, uforbederlig og forhærdet kætter" (ix,28).

(14) *Ei dictum: L´Apostasia de tanti anni vi rende molto suspetto della S. Fede havendo disprezzato così longamente le censure…* (Carusi, 50,14)

A: Deres mangeårige trosfrafald har gjort Dem mistænksom overfor den hellige kristentro, hvor De gennem så lang tid har ringeagtet Kirkens ekskommunikering af Dem… (iv,26)

Udtrykket *le censure* er et underforstået kirkeligt begreb, som dækker over det faktum, at Bruno blev udelukket af den katolske kirkes fællesskab gennem en såkaldt *ekskommunikering*, hvilket bl.a. dengang som nu indebærer, at man er udelukket fra at modtage kirkens sakramenter som f.eks. nadveren. Udover at oversætte begrebet med ekskommunikering har jeg valgt at ledsage med en note, der forklarer dette begreb for

læseren. Dels er ekskommunikeringen en vigtig del af hele kætterspørgsmålet, dels indgår det som centralt element i hele anklagen mod Bruno, som jo til sidst blev dømt netop for kætteri.

> (15) *…ordiniamo et comandiamo che sii attualmente degradato da tutti gl´ordini ecclesiastici maggiori et minori nelli quali sei constituito, secondo l´ordine dei sacri Canoni…* (viii,22)
>
> …(ligesom) vi samtidig henstiller og befaler, at du fratages alle kirkelige hverv og rettigheder, som du måtte bestride i henhold til Kirkeretten. (ix,19)

Udtrykkene *ordini ecclesiastici maggiori et minori* hentyder til forskellige funktioner, som man kunne udfylde i den kirkelige praksis, bl.a. som kirketjener, oplæser af bibelske tekster, djævleuddriver (!) og kordegn. Konsekvensen af Brunos fratagelse af alle disse hverv indebar så også, at han end ikke måtte have nøgler til kirkerne. Da jeg ønsker, at læseren skal have mulighed for et så klart indblik i den ydmygende proces, som Bruno måtte gennemgå, inden han endte med også at blive fysisk tilintetgjort ved at blive brændt, vil jeg som note til den mere generelt betonede oversættelse alle kirkelige hverv og rettigheder bringe ovenstående mere detaljerede forklaring herpå.

7.1.2.3.2. Videnskab og filosofi.

Nedenstående er et godt eksempel på den indforståethed, som eksisterede mellem forhøret og den anklagede:

> (16) *...dissegnava di tornare i Francoforte per far stampar alcune mie opere delle 7 arte liberali, et 7 altre arti inventive...* (Carusi, 52, 14)
>
> ...jeg planlagde at vende tilbage til Frankfurt for at få trykt nogle af mine værker om de syv frie kunster og syv andre inventive kunster og dedikere disse værker til paven. (vi,12)

Som man kan se, finder Bruno ikke finde anledning til at eksplicitere, hvad begrebet *arti liberali* og *arti inventive* dækkede over. Da min læser ikke formodes at forbinde noget som helst med disse begreber, har jeg udover min oversættelse syv frie kunster valgt at eksplicitere disse i en note (nemlig grammatik, dialektik, retorik, aritmetik, geometri, musik og astronomi) hvorimod jeg ikke har kunnet finde tilfredsstillende forklaringer på, hvad inventive kunster dækker over.

I (17) ser vi to eksempler, der begge byder på underforståede referencer i den kulturelle og videnskabelige sfære. Det første hentyder til selve den bog, som er genstand for forhøret, og som er skrevet under betegnelsen *Dialogo*. Dialogformen var en almindelig udbredt litterær form til anvendelse i pædagogiske, filosofiske og videnskabelige afhandlinger. Hvor den dog, inden modreformationen satte ind, mere var opbygget som en åben meningsudveksling mellem fingerede parter, der diskuterede for og imod det emne, som dialogen omhandlede, blev den i modreformationens dage, dvs. på Galileis tid, afløst af en udelukkende formel ramme netop med det formål at udelukke diskussion af emner, som kirken anså for at være kontroversielle. Da jeg finder dette aspekt interessant for læseren, vil dette blive tilføjet som note til den danske oversættelse dialog.

> (17) *Questo è un libro scritto in Dialogo, e tratta della costitutione del mondo, cioè de i due Sistema Massimi, cioè della dispositione de Celi, e delli Elementi*. (xi,28)
> Det her er en bog skrevet i dialogform, og den handler om verdens opbygning beskrevet hos henholdsvis Ptolemæus og Kopernikus, det vil sige om opbygningen af de himmelske sfærer og af elementerne. (xx,26)

Udtrykket *i due Sistema Massimi* hentyder i øvrigt til det, som udgjorde selve stridens kerne omkring retssagen mod Galilei. Der hentydes her til to astronomiske verdensbilleder, det ene med udgangspunkt i Ptolemæus´ opfattelse og beskrivelse med jorden som universets centrum, hvorom alt drejede sig, det andet med udgangspunkt hos Kopernikus, som sætter solen som centrum for planeternes baner. Netop det faktum, at jorden ikke længere skulle være centrum, var en dogmatisk anstødssten for den katolske kirke, idet den ikke mente, at

der var belæg i Bibelen for at hævde dette. Da det er vigtigt for den moderne læser at få specificeret denne problematik, har jeg i brødteksten dels valgt at eksplicitere Ptolemæus og Kopernikus som navngivere til de to væsensforskellige astronomiske modeller, dels yderligere forsynet deres navne med noter, der forklarer deres respektive astronomiske verdensbilleder.

Nedenstående er et godt eksempel på den føromtalte sammenblanding af filosofi og videnskab, som herskede på den tid, og som spillede en betydelig rolle i såvel Cremoninos som Brunos tankeunivers (jf. afsnit 4.1.):

> (18) *Molte volte mi sono ritrovato in colloqui et ragionamento col sig. Cremonino con l´occasione che volse lui leggere in casa de calido innato et de putredine, materia pertinente alla medicina…* (xxix,19)
>
> Jeg har mange gange haft samtaler og ordvekslinger med hr. Cremonino med det motiv at få ham til at udbrede sig omkring *Il Calido Innato* og om forrådnelsen, emner tilhørende lægevidenskaben. (xxxiii,6)

For Cremonino gjaldt det bl.a. ideerne om *Il calido innato* som udtryk for et kosmisk princip, der er aktivt i forbindelsen mellem det materielle og det åndelige, idet han tager sit udgangspunkt i i videnskabeligt-filosofiske iagttagelser fra den græske antik, heriblandt Aristoteles, hvis navn ikke helt tilfældigt nævnes flere gange under forhøret (Biografi, Crem.) Da jeg ønsker at give læseren af oversættelsen et indblik i datidens tanker som beskrevet gennem Cremonino, idet eksemplet her forekommer at være typisk for datidens paravidenskabelige ideer, vil jeg i en note komme med en uddybende forklaring til betydningen af *Il calido innato*, som får lov at stå uoversat og på denne måde understrege det mystiske univers, som tankegangen omkring dette udtryk repræsenterer.

7.2. Intratekstuelle elementer. De lingvistiske aspekter.

I forhold til oversættelsens skopos frembyder forhørsprotokollernes formelle fremtræden på flere udfordringer, som kan sammenfattes i brugen af fagsprog overfor almindelig sprogbrug, herunder latin overfor italiensk. Bemærkelsesværdig er blandingen latin/italiensk som direkte/indirekte tale i referaterne som en del af standardproceduren. Langt overvejende står anklagerens spørgsmål formuleret som indirekte spørgsmål overfor anklagedes svar formuleret i direkte tale. Dog forekommer af og til en ejendommelighed derved, at anklagerens spørgsmål i løbet af samme forhør veksler mellem direkte og indirekte tale. Det har ikke været mig muligt at finde ud af grunden til disse skift i referantens strategi, hvorfor jeg har valgt at oversætte såvel indirekte som direkte tale til direkte tale.

7.2.1. Fagssprog vs. almindelig sprogbrug. Latin vs. italiensk.

I forhørsprotokollerne finder man jævnligt indslag på latin, som belyser, hvordan forhøret skrider frem, og hvor selve referanten pludselig bliver synlig i sammenhængen. Det kan dreje sig om kommentarer til selve forhøret, hvad enten det drejer sig om den anklagedes gøren og laden i rette eller fremlæggelse af relevante sagsakter, som det flere gange er tilfældet i forhørene af både Bruno og Galilei. Ved oversættelse heraf har jeg ikke tillagt det betydning, at indslagene er affattet på latin, og måske derfor skulle oversættes i et højere stilleje, men såvel her som med det italienske prioriterer samme enkle fortællemåde. I nedenstående eksempel kommenteres det, at Galilei på et tidspunkt får overrakt sin bog til gennemsyn:

> (19) *Et sibi ostenso uno ex libris Florentiae impressis anno 1632 cuius titulus est Dialogo di Galileo Galilei linceo etc., in quo agitur de duobus sistematibus mundi, et per ipsum bene viso et inspecto, s´* (xii,3)
> Og efter at være blevet præsenteret for en af bøgerne trykt i Firenze år 1632, hvis titel er ”Dialogo di Galilei linceo osv., som omhandler de to modeller for verdens opbygning, og efter at have underkastet bøgerne et nøje gennemsyn, sagde han så: (xxi,3)

Her er der et problem ved, at den latinske tekst slutter med, hvad der ligner en indforstået formel til at angive forhørets kronologiske fremadskriden. Denne formel er *s´*, som kan oversættes med så, for at angive den umiddelbart næste hændelse i forhøret. For at forfølge min strategi med en mundret fremadskridende fortælling har jeg derfor tilføjet sætningen sagde han så: for at lægge naturligt op til næsten replik.

7.2.2. Indirekte tale vs. direkte tale.

Strategien med konsekvent at oversætte indirekte tale til direkte tale medfører først og fremmest en ændring i syntaks og person. Det kan se sådan ud:

> (20) *Interrogatus* [ital. overs.: *interrogato*] *Se esso dalla bocca del detto Cremonino gli habbia sentito a dire et insegnare che l´anima nostra è mortale non solo alla mente d´Aristotile ma assolutamente per vera opinione*. (xxx,1)
> *A:* Har De af omtalte Cremoninos egen mund hørt ham sige og lære fra sig, at vores sjæl er dødelig ikke bare i følge Aristoteles, men i absolut forstand? (xxxiii,19)

Man ser her den konsekvente anvendelse af 3. person ental i ST, som i TT erstattes af 1. person ental. En oversættelse heraf, der ville tilstræbe den størst mulige ækvivalens på det formelle plan, ville se sådan ud:

> Han blev spurgt om han af omtalte Cremoninos egen mund
> havde hørt ham sige og undervise i, at vores sjæl er dødelig…

I den aktuelle oversættelse er frasen:
Han blev spurgt om han…
blevet erstattet af :
”Har De…”

Der er altså ikke bare tale om en gengivelse af 3. person ental med 1. person ental, men også tale om en syntaktisk ombrydning, hvor den indirekte spørgesætning :

…om han af Cremoninos egen mund havde hørt…

i stedet bliver til en hovedsætning, og hvor den oprindelige hovedsætning bortfalder. Strategien omkring ovenstående eksempel med direkte tale fra såvel forhøret som anklagede i oversættelsen er konsekvent gennemført hele vejen for at understrege forhørets karakter af spændende fortælling fra fortiden.

Enkelte steder veksler referatet af forhørsdomstolens spørgsmål mellem indirekte tale og direkte tale. Da jeg ikke har kunnet finde nogen forklaring herpå, følger oversættelsen af denne blanding bare det sædvanlige mønster, hvor såvel indirekte som direkte tale i ST oversættes med direkte tale. Eks. (21) illustrerer dette:

> (21) *Inter.us – Se havendo havuto commodità di pensare se sia rissoluto di dire meglio la verità...*
> *Respondit – Signori Io ho pensato, et certo non mi occorre altro di dire, o di aggiungere...*
> *Ei dictum – l´Apostasia de tanti anni vi rende molto suspetto della S. Fede..., però remosso ogni rispetto potrete, et dovrete hora espurgare la vostra coscientia.* (Carusi, 50,14)
>
> A: Kan det tænkes, at De, efter at have haft lejlighed til at tænke Dem om, nu er mere indstillet på at sige sandheden...
>
> B: Mine herrer, jeg har tænkt over det, og der falder mig helt sikkert ikke andet ind hverken at sige eller tilføje...
>
> A: Gennem Deres mangeårige trosfrafald har De pådraget Dem Kirkens alvorlige mistanke, hvad angår Deres forhold til den hellige kristentro..., men hvorom alting er, så burde og kunne De nu rense Deres samvittighed. (iv,19)

7.2.3. Den diafasiske og diamesiske variation.

Som nævnt i afsnit 6.2. byder forhørene ind i mellem på stærke kontraster og en næsten opsigtsvækkende diafasisk variation grundet blanding af latinsk fagsprog og italiensk hverdagssprog. Et godt eksempel herpå er nedenstående, hvor protokolreferantens kølige konstatering formuleret på latin efterfølges af et stærkt følelsesladet udbrud fra Bruno. For at understrege hans sindsbevægelse har jeg på dansk valgt at oversætte det mere neutrale italienske *Che cosa è questa?* med det meget talesprogsagtige, emotionelt ladede Stop en halv!

> (22) *Respondit extollendo ambas manus et dicendo: Che cosa è questa ? Chi è stato che ha trovato queste diavolerie?* (Carusi, 37,10)
>
> *B:* (Udbryder, idet han løfter begge arme i vejret) Stop en halv! Hvem er det dog, der har fundet på det her djævelskab? (iii,3)

7.2.4. Stilleje.

Som tidligere omtalt bevæger kildeteksten sig tit i et meget højt stilleje, hvor man mange gange kommer til at mangle en dansk ækvivalent. Dette er ikke mindst tilfældet i referatets latinske indledning med opremsning af notabiliteter særligt indenfor de kirkelige kredse, hvor forhørene foregik. Et eksempel kan se ud på følgende måde:

> (23) *Die Iovis, 30 mensis Iulii 1592. Assistentibus clarissimis dominis Ioanne Superantio et Thoma Mauroceno, coram illustrissimo et reverendissimo domino Patriarcha Venetiarum, multum reverendo patre Inquisitore et reverendo ac excellente domino Auditore et locumtenente illustrissimi et reverendissimi domini Nuntii apostoli constitutes supradictus Iordanus, eductus de carceribus, delato sibi iuramento de veritate dicenda...* (Carusi, 50,6)
>
> D. 30. juli 1592. I overværelse af Deres Excellencer Johannes Superantius og Thomas Maurocenius, med personlig tilstedeværelse af Hans Højærværdighed Ærkebiskoppen

> af Venedig, Hans Ærværdighed Inkvisitatoren, Den Ærede Forhørsdommer med bemyndigelse for den kirkelige domstol blev afhørt nævnte Giordano (Bruno), efter at være blevet ført til retten fra sin fængselscelle, og efter med hånden på Bibelen at have sværget at sige sandheden… (iv,13)

Blandt dette overflødighedshorn af næsten panegyrisk karakter kan i flæng nævnes *illustrissimo et reverendissimo domino Patriarcha Venetiarum*. Udtryk som disse er problematiske at oversætte til et sprog som dansk, som ganske enkelt ikke rummer så højt et stilleje, hvorfor jeg konsekvent har valgt at sænkede den stilistiske overligger en anelse og i det nævnte eksempel oversat med Hans Højærværdighed Ærkebiskoppen af Venedig. Næsten pudsigt forekommer det, når Bruno så efter hele den floromvundne nævnelse af tribunalet så bliver nævnt med det beskedne *supradictus*, på italienske *sopraddetto*, altså kun figurerer som nævnte – mere kunne det ikke blive til i den sammenhæng!

Et særligt dokument omkring retssagerne er selve domsafsigelsen, som formodentlig har været forfattet på forhånd og som afslutning på den pågældende retssag læst op for anklagede. Dette er naturligvis affattet i et højt stilleje, jeg bringer her et eksempel herpå med oversættelse:

> (24) *...per questa nostra diffinitiva sententia* [*quale di conseglio et parere de´ reverendi padri maestri di sacra theologia et dottori dell´una et l´altra legge, nostri consultori*], *proferimo in questi scritti, dicemo, pronuntiamo, sententiamo et dichiaramo te, fra Giordano Bruno predetto, essere heretico impenitente, pertinace* [*et ostinato*]*...* (viii,16)
>
> Thi kendes for ret […]så erklærer vi hermed dig, føromtalte broder Giordano Bruno, for at være en ubodfærdig(, uforbederlig) og forhærdet kætter… (ix,14)

Stilistisk set er det her påfaldende, at tiltaleformen i forhold til Bruno i domsdokumentet er ”dus”, hvor han tidligere under forhørene er blevet tiltalt i 2. person flertal, hvad der

forekommer at være en høflig tiltaleform.[30] Selvom nærværende oversættelser ikke omfatter Galileis domskendelse, har jeg dog konstateret, at også han tiltales med "du", så måske er det bare en formel ting omkring domsafsigelser.

Nærmest frygtindgydende forekommer det følgende eksempel, som opsummerer hele retssagen mod Giordano Bruno:

> (25) *Et cosí dicemo, pronuntiamo, sententiamo, dechiaramo, degradiamo, commandiamo et ordiniamo, scacciamo et rilasciamo et preghiamo in questo et in ogni altro meglior modo et forma che di ragione potemo et dovemo.* (ix,4)
> Og således erklærer vi dig dømt gennem denne udtalelse, som er et udtryk for, at vi frakender dig dit broderskab, og hvor vi kommer med henstillende befaling om, at du skal bortvises og overgives til den verdslige domstol, idet vi beder om, at vi herigennem pligtskyldigt måtte have gjort, hvad der var muligt, for at retfærdigheden kunne ske fyldest. (x,3)

Det forekommer næsten umuligt at gengive den retoriske intensitet, som den italienske kildetekst her stiller til skue: en opremsning af ikke færre end 10 (!!) finitte verber til beskrivelse af afslutningen på den otte år lange retssag, og som i fortættet form opremser alle de tiltag, som den katolske kirke iværksatte overfor Bruno med domfældelsen. I oversættelsen, hvor jeg "nøjes" med 6 finitte verber, er strategien igen at sænke stillejet og prøve at udtrykke det samme, idet nogle af de finitte verber er omskrevet til substantiver - f.eks. udtalelse - og den infinitte verbalform henstillende.

7.2.5. Tegnsætning.

Tegnsætningen har været genstand for en omfattende revidering i oversættelsen, ikke mindst med henblik på ved oversættelse at sikre den rette semantiske sammenhæng i teksten. Her

30. Jf. eks. (21).

følger et eksempel på, hvordan kildetekstens tegnsætning ændres ved oversættelse:

> (26) *Int.us Che cosa teneva et insegnava detto D.re Cremonino sì in publico come in privato in materia dell´immortalità dell´anima.*
> *Resp.dit Questa materia non l´ho sentita da lui ma dal Mazzoleni, i scritti del quale ho ancora appresso di me.* (xxix,22)
> *A:* Hvad antog lektor Cremonino, og hvad underviste han omkring sjælens udødelighed, såvel hvad angik hans offentlige som private undervisning?
> *M:* Jeg har ikke hørt ham undervise i det, men derimod Mazzoleni, hvis skrifter jeg stadig har liggende. (xxxiii,10)

Hvad angår de tilbagevendende formularer for hhv. anklager og anklagede, anføres disse i ST typisk med de latinske betegnelser *Int.us* og *Resp.dit* - forkortelser for *Interrogatus* og *Respondit* – som genfindes på italiensk som *interrogare* og *rispondere*, spørge og svare. Som det ses, har jeg i TT konsekvent foretaget tilføjelser af *kolon* efter disse to betegnelser, da de her efterfølges af direkte replikker. Hvad *spørgsmålstegn* angår, forekommer de ingen steder i ST. Da anklagemyndighedens replikker i ST stort set alle er formuleret som indirekte spørgsmål, er det logisk nok, at disse replikker afsluttes med punktum. Mere ejendommeligt er det, at der mangler spørgsmålstegn de steder, hvor der forekommer direkte spørgsmål.[31] Som led i min oversættelsesstrategi med prioritering af den tekstlige kohærens har jeg derfor valgt konsekvent at foretage tilføjelser af spørgsmålstegn i TT efter anklagerens replikker, som jo i min version alle er formuleret som direkte spørgsmål til anklagede. De få udråbstegn er tilføjede for at understrege historiens indbyggede dramatik i forbindelse med særligt følelsesbetonede udsagn under forhørene.

Hvor vigtig tegnsætningen kan være for forståelsen af tekstens kohærens betydning kommer tydeligt til udtryk i teksten fra domsafsigelsen i forhøret af Giordano Bruno. Ved

31. F.eks. som i eks. (21).

sammenligning mellem originalmanuskriptet og en sekundær kilde fremgår det, at på et strategisk vigtigt sted i teksten har sidstnævnte fejlagtigt et punktum, hvor der i manuskriptet optræder et kolon.[32] Det drejer sig om følgende sted:

> (27) *…ti scacciamo, dal foro nostro ecclesiastico et dalla nostra santa et immaculata Chiesa, della cui misericordia ti sei reso indegno***:** *et dover esser rilasciato alla Corte secolare, sí come ti rilasciamo alla Corte di voi monsignor -Governatore di Roma qui presente, per punirti delle debite pene…* (viii,25)
>
> …du (skal) bortvises med udelukkelse fra det kirkelige fællesskab i den hellige katolske kirke, hvis barmhjertighed du har vist dig uværdig til. Som følge heraf skal du overføres til den civile domstol således, at vi overgiver dig til Roms borgmester, som er her tilstede, for at du kan modtage den straf, der tilkommer dig… (ix,21)

Det ses her, at stedet, hvor originalmanuskriptet har kolon, netop er et strategisk vigtigt sted i teksten, idet det omhandler overgangen mellem den del, der omhandler alle anklagepunkterne mod ham tillige med de kirkelige straffe, der som konsekvens heraf pålægges ham, og den del, der omhandler hans overgivelse til den verdslige domstol, hvad der jo ender med at blive skæbnesvangert for ham, idet han som konsekvens heraf bliver henrettet af den verdslige domstol. Derfor har jeg valgt at oversætte dette kolon med som følge heraf for at understrege det skæbnesvangre i historien.

8. Sammenfattende betragtninger omkring de anvendte strategier for oversættelse af forhørsprotokoller.

Jeg vil her afslutningsvis komme med nogle betragtninger omkring anvendelsen af de

32. Jf. Baldini, 2009:970.

begrebsapparater, som jeg har haft i brug ved udarbejdelsen af mine oversættelser af forhørsprotokoller fra modreformationens Italien, idet jeg herunder vil prøve at drage en konklusion for skoposteorien som arbejdsredskab ved oversættelse af omkring 400 år gamle forhørsprotokoller. Indledningsvis søgte jeg at opstille nogle grundlæggende betragtninger om de præmisser, som man som oversætter er underkastet, og efterfølgende har jeg forsøgt at fremdrage og perspektivere de tanker og teorier, som forskellige toneangivende oversættere og lingvister har fremsat med erkendelse af og udgangspunkt i selvsamme præmisser, med det hovedsagelige udgangspunkt i skoposteorien.

Mine betragtninger tog udgangspunkt i diskussionen om *formalitet* overfor *funktionsrettethed og kommunikation* i oversættelsen, ligesom der blev sat fokus på forholdet mellem kildetekst og oversættelse samt oversætterens rolle i forhold hertil. Problematikken omkring sidstnævnte aspekt blev yderligere perspektiveret gennem mit valg af strategi for oversættelse af forhørsprotokoller, hvor der synes at eksistere betragtelige forskelle mellem de to målgrupper fra hhv. ST og TT. Her blev berørt spørgsmålet om, hvilke eventuelle grænser der måtte være for oversætterens frihed. Endvidere forsøgte jeg at påvise sammenhæng mellem skoposstrategien og de humanistisk orienterede tanker om oversættelse som tolkning med udgangspunkt i hermeneutikken, og endelig er min konkrete strategi med dens tilhørende problemstillinger dels i første omgang blevet beskrevet på det generelle plan, dels efterfølgende kommenteret med udgangspunkt i konkrete eksempler fra oversættelserne.

Hvad angår diskussionen om formalitet overfor funktionsrettethed i oversættelsen, er det som tidligere nævnt min opfattelse, at begge elementer ikke bare skal trives side om side, men også skal indgå i en helhed til fælles gavn for oversættelsen . Både det formelt lingvistiske og det kommunikationsrettede funktionelle element har således sin relevans, om end man kan sige, at de opererer ud fra forskellige oversættelsesmæssige platforme. Valget af det funktionelle, sådan som det udmønter sig med skoposteorien, går således hen og bliver betingende for, hvordan oversættelsen gribes an på det rent formelt lingvistiske plan. Samtidig øver det formelt lingvistiske sin indflydelse ved at tilstræbe ækvivalens på såvel mikro- som makroplan ved oversættelse fra SL til TL.

Min diskussionen omkring skoposteorien som arbejdsredskab for mig som oversætter af forhørsprotokoller har klargjort, at teoriens vægtning af det kulturelle element ved oversættelse i forhold til det formelle dels peger på skoposteoriens slægtskab med hermeneutikken, som jo bygger på begreberne *kultur* og *tolkning*, dels giver oversætteren en grad af frihed, som passer godt med min valgte strategi for oversættelsen, som i sit udgangspunkt medfører anselige ændringer mellem ST og TT. Og netop betoningen af det kulturelle element i skoposteoriens hensigtserklæring synes i sin konsekvens at pege hen mod hermeneutikken, hvor det at oversætte ses som et vekselspil ikke bare mellem to sprogsystemer, men mellem deres respektive kulturer, og herunder ikke mindst hvad angår deres muligheder for gensidig at påvirke hinanden gennem oversættelse. Interessant er i den forbindelse den genvej, som jeg som oversætter har skudt ved i min jagt på ækvivalente kirkelige betegnelser at gå en tur rundt om dansk katolsk kultur af i dag og derigennem finde frem til, hvad man kunne kalde for den omvendte italienske ækvivalent anno 1600.

Det har været min hensigt med nærværende oversættelser dels at formidle kendskabet til inkvisitionens forhørsprocesser til min danske målgruppelæser af i dag på en måde, der skal give denne læser kendskab til en fortælling, der foregår i en helt anden kultur i en helt anden tid og på et helt andet sted, dels så vidt muligt gennem denne fortælling bringe analogier ind i forhold til læserens eget verdensbillede og på denne måde gøre fortællingen alment vedkommende for denne læser. Udover at løse den konkrete oversættelsesopgave har jeg desuden prøvet at belyse den generelle problematik for oversættelser med skoposteorien ved at pege på både de muligheder og begrænsninger, som denne teori byder oversætteren, og som altid i sidste ende realiseres ud fra de valg, som denne træffer med sin viden om såvel kildetekst som overførselsstrategi og målgruppe.

9. Sintesi in italiano.
La traduzione degli interrogatori dell´Inquisizione in Italia della Controriforma.

Il punto di partenza della mia tesi di laurea sarà la traduzione degli interrogatori dell´Inquisizione in Italia nell´epoca della Controriforma, anzi degli interrogatori dei processi di Giordano Bruno, Galileo Galilei e Cesare Cremonino, dalla lingua italiana alla lingua danese. La mia strategia della traduzione sarà quella proposta da Katharina Reiss e Hans J. Vermeer nel 1982 proponendo lo scopo della traduzione come il soggetto principale di mettere in rilievo per il traduttore per il quale la strategia di traduzione sarà determinata dal lettore della traduzione.

Nel caso attuale degli interrogatori la traduzione mirerà al lettore danese di oggi che desira avere una conoscenza della storia italiana dell´Inquisizione italiana cinque-seicentesca o piuttosto ad avere una narrazione di questa storia resa in modo vivo e affascinante. Intendo dimostrare, mediante degli esempi di traduzione, come questo scopo influisca sulla traduzione in vari modi: sul suo linguaggio, sul suo stile, sulla sua sintassi ecc. Infine, il fatto che gli interrogatori, secondo la prassi del tempo, siano scritti sia in italiano che in latino, costituisce una sfida speciale da prendere in considerazione per un qualsiasi traduttore. A questo punto la mia strategia della traduzione è stata quella di venire incontro al lettore il più possible, cioè traducendo sia il testo italiano che il testo latino in danese.

I testi usati come punto di partenza per la sopraddetta traduzione sono stati fonti primarie che ho consultato nella Biblioteca Vaticana, e per quanto riguarda i testi bruniani e galileiani, mi è stato reso possibile l´accesso sia all`Archivio del Sant´Uffizio Romano che all´Archivio Segreto Vaticano dove ho studiato i manoscritti di questi testi.

Bibliografi

Archivio di Sant´Uffizio: *Originalmanuskript til Brunos domfældelse*. Rom, 1600.

Archivio Segreto Vaticano: *Originalmanuskript til retssagen om Galileo Galilei: Misc., Arm. X, 204*. Rom, 1633.

Baldini, Ugo og Spruit, Leen: *Catholic Church and Modern Science. Documents from the Archives of the Roman Congregations of the Holy Office and the Index / 16th Century Documents*. Libreria Editrice Vaticana, 2010.

Berti, Domenico: *Di Cesare Cremonino e della sua controversia con l'inquisizione di Padova e di Roma.* Atti dell'Accademia nazionale dei Lincei. Memorie della Classe di scienze morali, storiche e filologiche, Serie 3, v. 2. 1878.

Biografi, Cesare Cremonino: *Internetside:* http://www.filosofico.net/cremonino.htm

Carusi, Enrico: *Nuovi documenti del processo di Giordano Bruno*. G. Principato. Messina, 1925.

De Sanctis, Francesco: *Storia della letteratura italiana*. Feltrinelli. Milano, 1970.

Errera, Andrea: Processus in causa fidei : l'evoluzione dei manuali inquisitoriali nei secoli XVI-XVIII e il manual inedito di un inquisitor Perugino. Monduzzi. Bologna, 2000.

Firpo, Luigi: *Il processo di Giordano Bruno.* Salerno Editrice, 1998.

Mercati, Angelo: *Il sommario del processo di Giordano Bruno*. Biblioteca Apostolica Vaticana. Città del Vaticano, 1942.

Miele, Michele: *Documentazione interdisciplinare di scienza e fede. Giordano Bruno*. Internetadresse: http://www.disf.org/voci/131.asp

Munday, Jeremy: *Introducing Translation Studies*. Routledge. New York, 2008.

Nord, Christiane: *Text Analysis in Translator Training.* Fra C. Dollerup og A. Ladegaard : Teaching Translation and Interpreting. 1992.

Nord, Christiane: *Translation as a Purposeful Activity*. St. Jerome Publishing. Manchester, 1997.

Pagano, Sergio: *I documenti vaticani del processo di Galileo Galilei*. Città del Vaticano. Archio segreto vaticano, 2009.

Prosperi, Adriano: *L'Inquisizione romana : letture e ricerche.* Edizioni di storia e letteratura. Rom, 2003.

Reiss, Katharina; Vermeer, Hans J.: *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*. Max Niemeyer.Tübingen, 1984.

Störig, Hans Joachim: Aus: Friedrich Schleiermacher, *Ueber die verschiedenen Methoden des Uebersezens* (24. Juni 1813). Internetside: http://www.archive.org/stream/nuovidocumentii00unkngoog/nuovidocumentii00unkngoog_djvu.txt